

„АЛТЕРНАТИВНИ МЕТОДИ ЗА РАБОТА С МЛАДЕЖИ“ ПРОЕКТ AWAY

Деца в конфликт със закона
Преглед на института на отклоняването в систе-
мите за детско правосъдие в Белгия, България,
Хърватия, Унгария и Румъния

ОБОБЩЕН ДОКЛАД ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО

Фондация „Земя на хората“, Унгария

Този доклад е редактиран от Viktória Sebhelyi, Lisa Nóvé and Szabolcs Taba и е изготвен въз основа на сравнително-правното изследване на Éva Kerpel (фондация Híntalovon, Унгария) и на националните изследвания на Geraldine Mathieu (Белгия), Диляна Гитева (България), Irena Cajner Mraović (Хърватия), Ioan Durnescu и Corina Pora (Румъния), д-р Szilvia Gyurkó (ред.), Éva Kerpel, Barbara Németh, Anna Rosner (фондация Híntalovon, Унгария)

Докладът е подкрепен от ръководителите на проекта AWAY в страните-партньори (по азбучен ред): Laurent Beauchier („Международна закрила за децата“, Белгия), Велислава Делчева (сдружение „Програма за развитие на съдебната система“, България), Viktória Sebhelyi (Фондация „Земя на хората“, Унгария), Maria-Cristina Vladescu (Фондация „Земя на хората“, Румъния), Anamarija Vučić („Смел телефон“, Хърватия), Adelaide Vanhoe (Международна обсерватория за детско правосъдие).

Бихме искали да изразим специалната си благодарност и признателност към Kristen Hore, съветник „Изследвания и застъпничество“ на Програмата за детско правосъдие на Фондация „Земя на хората“.

Информацията и мненията, изложени в този документ, са тези на авторите и не отразяват непременно официалното становище на Европейския съюз. Нито институциите, нито органите на ЕС, нито друго лице, действащо от тяхно име, не могат да бъдат отговорни за използването на съдържащата се в тях информация.

Настоящата публикация е разработена в рамките на проект „Алтернативни методи за работа с младежи“ (AWAY), съфинансиран от Програмата за правата, равенството и гражданството на Европейския съюз (REC Programme).

© Фондация „Земя на хората“, Унгария
Публикувано от: Фондация „Земя на хората“, Унгария
József körút 78. 2/7 – 1085, Будапеща, Унгария
телефон: (36 1) 266-5922
електронен адрес: info@tdh-europe.org

дизайн: Sebő Miklós
ISBN:

За повече информация, моля да се обърнете към:
Viki.sebhelyi@tdh-europe.org

Фондация „Земя на хората“, Унгария е чуждестранна организация, финансирана по силата на чл. 1(1) от Закон № LXXVI от 2017 г.

Май, 2018 г.
Унгария

СЪДЪРЖАНИЕ

- 04 РЕЗЮМЕ
- 05 ВЪВЕДЕНИЕ
- 07 ДЕЦАТА В СИСТЕМИТЕ ЗА ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ
- 08 ПРЕСТЪПНОСТТА СРЕД НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ В ЧЕТИРИТЕ ДЪРЖАВИ ПО ПРОЕКТА
- 10 СИСТЕМИТЕ ЗА ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ
- 15 ИНСТИТУТ НА „ОТКЛОНЯВАНЕ“ – ЗНАЧЕНИЕ
- 19 ОТКЛОНЯВАНЕТО НА ПРАКТИКА
- 23 ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ
- 25 ПРЕПРАТКИ
- 26 ПРИЛОЖЕНИЯ
РЕЗЮМЕТА НА ДОКЛАДИТЕ НА ОТДЕЛНИТЕ ДЪРЖАВИ
  - 26 БЕЛГИЯ
  - 29 БЪЛГАРИЯ
  - 32 ХЪРВАТСКА
  - 35 УНГАРИЯ
  - 38 РУМЪНИЯ

СЪКРАЩЕНИЯ

ADCO – Закон относно действията, за който се смята, че представляват престъпление (Белгия)

AWAY – Проект „Алтернативни методи за работа с младежи“

ЦИЕ – Централна и Източна Европа

ДПС – Детска педагогическа стая (България)

ВУИ – Възпитателни училища интернати (България)

ОЗД – отдел „Закрила на детето“ (Румъния)

Директиви - Три директиви на ЕС относно правосъдието: Директива на ЕС 2016/800 относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства; Директива 2012/13 на ЕС относно правото на информация в наказателните производства; Директива на ЕС 2012/29 за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления

ЕСПЧ – Европейски съд по правата на човека

СОВД – Служба „Образователни и възстановителни дейности“ (Белгия)

ЕС – Европейски съюз

ЗБППМН – Закон за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (България)

ГВФ – Групова възстановителна конференция (Белгия)

МОДП – Международна обсерватория за детско правосъдие (Белгия)

ПРСС – Програма за развитие на съдебната система (България)

СПУ – Социално-педагогически училища (България)

КПД – Конвенция на ООН за правата на детето

РЕЗЮМЕ

Системите за детско правосъдие в Европа, и в някои страни от Централна и Източна Европа (ЦИЕ), претърпяха значителни промени през последните 20 години. Законодателните и структурни промени засегнаха използването на алтернативни на наказанието мерки, отклоняването от наказателно производство, медиацията между жертви и извършители и други техники за възстановяване на справедливостта.

Съдебните системи в държавите, участващи в този проект (Белгия, България, Хърватия, Унгария и Румъния), се различават значително. В някои от държавите, в наказателни производства с непълнолетни, могат да участват само специали-

зирана полиция, прокурори и съдилища, докато в други – такива не са създадени или дори няма обучени полицаи или други професионалисти, които да работят за деца.

Всяка страна има собствен подход към непълнолетните нарушители и при разглеждане на наказателните дела, свързани с тях. Въпреки международно приетото определение за отклоняване, в четирите страни от Централна и Източна Европа има малко сравними данни или практики.

Изразите, използвани за описване на различни методи на „отклоняване“, могат да бъдат объркани, тъй като понякога се отнасят до действия, които не отстра-

няват дете от наказателни процедури с цел реабилитация и връщане на детето в обществото. Всъщност някои от „възпитателните“ мерки, описани като „отклоняване“, не са толкова различни от изтърпяване на присъда в затвора.

Въпреки статистическите данни за обратното, общото възприятие във всичките пет държави е, че детското престъпно поведение се увеличава. Това фалшиво изображение води до различни гледни точки. Докато в някои страни то дава основа за „морална паника“, в други – то насърчава политическата реторика за законност и ред. Също така някои държави поставят под въпрос използването на алтернативни мерки, когато става въпрос за деца в конфликт със закона и изразяват съмнения относно ползите от тяхното използване. Други, на практика, просто отхвърлят идеята за приятелско към децата правосъдие и разглеждане на делата при зачитане на техните права. Повишаването на обществената и професионалната

осведоменост чрез предоставяне на анализи на наличните данни за практиките и резултатите от отклоняването, както и ангажирането на общностите и адекватно обучение на специалистите в работата с непълнолетни правонарушители, трябва да измине дълъг път, за да коригира това фалшиво възприятие.

В повечето от докладите на отделните държави, в някакъв контекст, в съдебната система за непълнолетни се споменат и децата под 12-годишна възраст. Някои държави нямат ясна минимална възраст за наказателна отговорност, а децата на възраст до осем години могат да бъдат третирани като извършители от социални или наказателни органи, дори и от съдебната система. Всички доклади препоръчват по-добър набор от стандарти, процедурни правила и обучение за всички професионалисти, участващи в системата на детското правосъдие в областта на правата на детето и приятелски-насочени към детето практики.

ВЪВЕДЕНИЕ

Проект „Алтернативни методи за работа с младежи“¹ (AWAY), съфинансиран по програма „Права, равенство и правосъдие“ на Европейската Комисия, се координира от фондация Terre des hommes 'Lausanne' в Унгария. В периода 2017–2018 г., дейностите (изследвания, основани на събрани данни и информация, изграждане на капацитет и информационни кампании) се извършваха в България, Хърватия, Унгария, Румъния и Белгия, всички от които държави-членки на ЕС. Дейностите се извършваха от следните организации: Международна защита на децата (DCI, Белгия), Международна обсерватория за

детско правосъдие (МОДП, Белгия), сдружение „Програма за развитие на съдебната система“ (ПРСС, България), „Смел телефон“ (Хърватия), фондация „Земя за хората 'Lausanne'“ (Унгария), Глобална мрежа за право интерес на обществото (PILNET, Унгария), Pressley Ridge (Унгария) и фондация „Земя за хората 'Helvetia'“ (Румъния).

Като част от проекта бяха проведени анализи в съответните държави, които имаха за цел да се идентифицират предизвикателствата и пречките пред използването на отклоняването и да се набележат съществуващите мерки, които представляват алтернатива на традиционните

¹ Целта на проекта е да гарантира, че мултидисциплинарните специалисти са по-осведомени и по-добре подготвени относно отклоняването на арестуваните/заподозрени деца. Съществуващите услуги и законодателни възможности за отклоняване в държавите по проекта не са подходящи или ефективни. Един от основните принципи на проекта AWAY е участието на децата. По този начин се стремиме да включим децата във всеки аспект на проекта, а в България, Хърватия, Унгария и Румъния бяха създадени Консултативни съвети, включващи деца, които са в конфликт със закона.

съдебни системи за децата в районите извън столицата или градовете. Проектът AWAY и по-специално националните доклади могат да допринесат не само за по-добро разбиране на начина, по който съдебните системи работят с непълнолетни правонарушители, но и за по-добри резултати чрез извлечените поуки от интервютата и фокус групите, провеждани във всяка страна.

Анализът на отделните държави се основава на проучванията относно съответната съдебна система и нейните практики, както и статистически данни и интервютата с професионални заинтересувани страни и самите деца. Това е първото всеобхватно проучване, проведено по отношение на практиките на отклоняване в повечето участващи страни. Следователно заключенията и препоръките, които са получени, могат да допринесат за прилагането на по-добри практики, с които да се отговори на трите директиви на ЕС² в областта на правосъдието и да се защитят и установят правата на децата в конфликт със закона.

„Те (полицията) не казаха нищо за правата ми, просто ме заведоха в полицейското управление. Беше ужасно. Полицаяте ме обвиняваха и ми говореха по много унижителен и срамен начин. Очевидно е, че искат да помня онази нощ до края на живота си. Те ми казаха, че отклоняването е нищо, но никога няма да забравя лицата им и какво се е случило с мен в полицейското управление. Предполагам, че са били прави.“ (Деце, на 17 години, Унгария)

Резултатите от изследването включват пет доклада за отделните държави и този обобщаващ доклад, който има за цел да подчертае резултатите от изследванията. Основните изследователски въпроси бяха:

- Какви са мерките и процесите на отклоняване, които съществуват в проучваните държави и в какъв процент от случаите на деца, които са в конфликт със закона, се използват?
- Кои фактори (съществуващи нужди, пропуски и пречки) възпрепятстват по-доброто и по-често използване на практиките за отклоняване и зачитане на правата на децата?
- Какво трябва да се подобри в системата за детско правосъдие, за да се насърчи отклоняването и възстановителното правосъдие, като се използва подход, който е благоприятен за децата?

Белгия служи като положителен пример за отклоняване и бе добавен към проекта под формата на задълбочено описание на използването и резултата от медиацията и груповите възстановителни конференции в случаите на младежи на възраст под 18 години, които са в конфликт със закона.

Участието на децата беше основен елемент на изследването. Бяха интервюирани повече от 30 деца имали досег със системата на правосъдието за деца, както и повече от 100 професионалисти, работещи с деца в конфликт със закона. Беше събрана информация от повече от 55 институции и бяха организирани 12 фокус групи. Интервютата и фокус групите с професионалисти идентифицираха пречките пред използването на алтернативни мерки и отклоняването, пропуските в знанията и уменията, потребностите от промяна на нагласите, както и добри практики и случаи.

ДЕЦАТА В СИСТЕМАТА НА ДЕТСКОТО ПРАВОСЪДИЕ

Децата могат да се окажат в конфликт със закона от най-ранна възраст. Макар законодателството да създава норми, които са приемливи за дадено общество, се признава, че законите трябва да се прилагат само спрямо онези, които са напълно способни да разберат последствията от своите действия³. В резултат на това националното законодателство определя възрастова граница, според която децата не се считат за напълно отговорни за действията си, тъй като способността им да разбират напълно извършеното е ограничена, което оправдава пълната наказателна отговорност. В цяла Европа, въз основа на дефиницията на Конвенцията на ООН за правата на детето (КПД), законодателството установява, че лицата на възраст под 18 години се считат за деца и не са дееспособни. Обхватът на изследванията в този проект не се отнася до моралния въпрос за това кой отговаря, когато детето се признае за виновно, че е извършило престъпно наказуемо действие. Те обаче дават известна информация за последиците, пред които е изправено детето. Препращането към специализирана институция или под грижите на службите за закрила на детето или извършването на следващо престъпление може да определи бъдещето на детето. Поправителните мерки често отделят детето от общността и му отрежда място сред „неподходящите“. Ако някой не се „вмести“ в представите за дете, ако той или тя не е подходящ за обществото, вероятно тази стигма ще се запази в зряла възраст и може да се стигне до понасяне на пълна наказателна отговорност.

Отклоняването от наказателното производство се разглежда като начин да се отклонят децата от пътя, който иначе биха тръгнали, ако извършат нарушение попаднат в наказателната система. Отклоняването предлага алтернатива без стигматизиране заради криминалното досие или на много тежките „превантивни мерки“ като настаняване в затворена институция. Отклоняването може да осигури ново начало или втори шанс за дете, което все още не разбира изцяло последиците от действията си. То също така дава възможност на обществото да участва в оформянето на бъдещето на неговите членове. Отклоняването, както е разбрано и анализирано в този доклад, не е панацея за престъпленията срещу непълнолетни.

Като начало, докато отклоняването е дефинирано като активен метод за предотвратяване влизането на непълнолетни правонарушители в наказателно производство, най-често то се предлага на дете, което е в конфликт със закона, именно по време на това производство.

На второ място, наличните статистически данни не предоставят достатъчно информация за обстоятелствата и причините за използването на отклоняването. Ако определим отклоняването като метод, който държи непълнолетния далеч от „по-нататъшни“ наказателни процедури или който го спасява от наказателно преследване, статистиката предлага малко информация за това дали отклоняването е резултат от неправилни обвинения, липса на доказателства, прекратени производства, замяна на съдебните процедури с други или как крайният резултат действа като „отклонение“ от евентуален

² Директива на ЕС 2016/800 относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства
Директива на ЕС 2012/13 относно правото на информация в наказателните производства
Директива на ЕС 2012/29 относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления

³ Тъй като наказателното право изисква лична отговорност, съществува освобождаване от отговорност за онези, които например не са в състояние да разберат последиците от своите деяния и не могат да бъдат осъдени.

престъпен или заклеямен живот. Извън духа и разпоредбите на Конвенцията на ООН за правата на детето, които изискват детето да остане основно дете и която всички държави, участващи в проекта AWAY, са подписали и въвели в националното законодателство, в интерес на всяко общество е да направи всичко по силите си за да предпази децата от конфликти със закона. Ако децата извършат действие или деяние, което ги поста-

вя в противоречие със закона, и ако те останат там в крайна сметка, това трябва да се разглежда като предупреждение, че грижите за тях не са правилните и трябва да бъдат взети мерки за защита. Това обаче може да доведе до ефективен резултат само, ако обществото е наясно със собствената си отговорност спрямо децата и подкрепя действията, а не санкции, които да им помогнат.

ПРЕСТЪПНОСТТА СРЕД НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ В ЧЕТИРИТЕ ДЪРЖАВИ ПО ПРОЕКТА

Въпреки, че Евростат изисква една и съща форма на събиране на данни от всяка от държавите-членки, статистиката относно детската престъпност не може да се сравни. Например, всяка от държавите, в които е направено проучването, прилага Конвенцията на ООН за правата на детето и счита, всяко лице под 18 години за дете. Въпреки това, докато в повечето държави законът определя 14 г. като най-ниска възраст за носене на наказателна отговорност, в Унгария, например, за определени видове деяния, тази възраст е 12 г.⁴ Нещо повече, статистическите данни в България и Румъния се отнасят и до нарушителите под 14 г. Начините, по които системата се справя с тези правонарушения, са анализирани и се считат за отклоняване. В Румъния, децата между 14–16 г., които са извършили престъпления без да могат да носят наказателна отговорност за това, също попадат в тази категория. Следователно, е трудно да се определи кой е включен в националната статистика, дори по отношение възрастта на детето. По-голямата част от престъпленията, извършени от деца по 14 г., обикновено попадат в правомощията на органите и службите за социално подпомагане, които

са длъжни да предприемат съответните мерки. Те могат да включват: настаняване в приемно семейство, или понякога в затворени институции. Някои „възпитателни“, „превъзпитателни“ или „поправителни“ институции за деца са, или много приличат на, центрове за задържане. Някои държави предоставят статистики за броя на децата в тези институции, но дали задържането в тях се счита за отклоняване или напротив, за наказание, се различава в отделните страни. Статистиките, които са представени в докладите на България, Хърватия, Унгария и Румъния, предоставят в някои случаи реалния брой непълнолетни правонарушители. В други случаи, обаче, те разкриват само съотношението на непълнолетните спрямо общия брой лица извършили престъпления. Румънският доклад включва статистика от полицията, който съдържа видове престъпления, но не и възрастта на извършителя (непълнолетен или възрастен). Основното впечатление е, че докато броя на непълнолетните (между 14–18 г.) извършители в различни степени намалява в тези страни се очаква отклоняването да придобие все по-голямо значение и в законодателството и в практиката, то въз основа на данните за 2015-

2016 г. се забелязва тенденция на лек спад в използването на отклоняването. Въпреки, че статистиката доказва обратното, всички изследователи споделят основното разбиране, че детската престъпност се увеличава в техните държави. Изследователите отдават това на начина, по който медиите отразяват наказателни дела, на това, че обществото все повече усеща глад за законност и ред или на примери за наказание, а в някои страни - на политическа реторика, която отговаря на призивите за все по-наказателни действия.

Статистиката и сравнителният анализ допълнително се усложняват от факта, че в повечето държави реформата в наказателното законодателство и/или законите, засягащи непълнолетните нарушители, продължава. В резултат на това някои от годините в периода на изследване попадат в по-старо законодателство, а други в рамките на по-нов набор от национални закони и разпоредби. Следователно дори шестгодишната статистика от една държава е несравнима и тенденциите трудно се установяват.

Таблица 1. Децата, извършили престъпления 2011–2016

Години на детето	2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	8–13	14–18	8–13	14–18	8–13	14–18	8–13	14–18	8–13	14–18	8–13	14–18
България			1475	4829	1457	4550	1434	3968	1322	4040	1168	3812
Хърватия	Подаден сигнал		3376	3113		2553		1952		1739		1532
	Обвинени		1084	778		637		626		492		422
Унгария		11034		10056		10211		8723		7788		7623
Румъния*								7816		8437		7473

* брой деца, с които работи прокуратурата

Във всички четири държави, децата извършват най-често леки престъпления против собствеността като кражба. Честотата на извършване на тези и други видове престъпления намалява в България и Хърватия. В Унгария, докато общия брой на престъпленията извършвани от деца намалява, броят на престъпленията, свързани с насилие и такива против собствеността се увеличава. Въпреки това, поради промяна в законодателството, новите данни за детската престъпност не са непременно сравними със старите такива. В доклада на Румъния няма данни относно видовете престъпления, които се извършват от деца (както беше споменато по-рано, полицията в Румъния не отчита възрастта на извършителя), но през 2016 г., 305 от общо 454 деца поставени под специален надзор, и 54 деца от общо 100 настанени в институция, са осъдени за кражба. Нещо повече, най-често престъпления сред децата във възпитателните центрове и домовете за задържане на не-

пълнолетни са точно кражбата и грабежа. Статистика относно рецидивизма при децата е налична в докладите на Хърватия и Унгария, които посочват относително нисък процент. Въпреки това, данните от Унгария не предоставят достатъчно статистическа информация, от която да се определи дали този феномен се дължи на отклоняване от наказателното производство или на мерки на възстановителното правосъдие. Статистиката на Хърватия показва, че рецидивизмът при децата под 18 г. е намалял в периода 2011–2015 г. През 2016 г. обаче, докато процентът на рецидивизъм продължава да пада, известен скок е отбелязан при нарушителите, извършили различен вид престъпление. Статистически данни за престъпления, извършени от деца, момчета и момичета, са достъпни в българския, хърватския и унгарския доклади. Момчетата извършители превишават броя на момичетата. Процентът на момичетата, обвинени в извършване на престъпления в България

⁴Тези престъпления са: убийство, непредумишлено убийство в състояние на афект, телесна повреда, водеща до смърт или до живото-застрашаващи наранявания, акт на тероризъм, грабеж и обир. Вижте: раздел 16 от Унгарския наказателен кодекс (Закон С от 2012 г. за наказателните процедури, Унгария).

е постоянен - около 20% от общия брой обвинени непълнолетни. В Хърватия, момичетата са извършили между 7–12% от всички регистрирани престъпления годишно. Момичетата са между 5–10% от обвинените непълнолетни извършители, като този процент нараства всяка година. В Унгария, заподозрените и обвинени момичета годишно представляват между 20–25% от всички заподозрени или обвинени непълнолетни. Процентът на момичетата във възпитателните и затворени центрове в Румъния са между 5–10%. Румънският доклад, обаче, по скоро се занимава начините с методите за работа с младежи — или чрез съдебната система или чрез специални органи за работа с непълнолетните правонарушители, от-

СИСТЕМИ ЗА ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ

Докато европейското и националните законодателства предвиждат, че децата под 18-годишна възраст, които са в конфликт със закона, следва да бъдат третирани по различен начин от възрастните, държавите, участващи в това изследване, се различават по отношение на пригодността на тяхната съдебна система за признаване и действия спрямо тази диференциация. В някои държави са създадени специализирани детски съдилища и полицейски звена, които отговарят за децата-правонарушители, но само в редки случаи са полагани усилия за системно и целенасочено обучение за работа с непълнолетни. Често срещан извод в докладите е липсата на минимални (или други професионални) стандарти, които да изпълняват духа и думата на закона. Дори спазването на законовите изисквания за информиране и работа с дете в конфликт със закона остава формалност и без пълно разбиране от професионалистите, които имат такива задължения и

колкото с характеристиката на престъпленията, извършвани от тях. В Унгария, както беше споменато по-рано, непълнолетните могат да разглеждат като наказателно отговорни от 12 години за 6 вида престъпления, но дори и след въвеждането на новото законодателство, това не води до значителна промяна в статистиката за детската престъпност. Белгийският доклад се съсредоточава върху един аспект от обхватите от проекта теми, а именно медиацията и групови възстановителни конференции (ГВК) като средства за отклоняване. Ето защо в доклада не се предлагат общи статистически данни за престъпления, извършени от непълнолетни в тази държава.

следователно с малко полза за нуждаещите се от специално отношение, дължащо се на тяхната възраст и когнитивни способности.

“Изследовател: Тудор⁵, защо ти определиха тази мярка ?

Тудор: Не зная. Баща ми знае за това... “(дете, 13 г., Румъния)

Не е изненадващо, че при липсата на обучение или законодателство, което обхваща деца-извършители, както и жертви и свидетели, професионалистите, работещи с непълнолетни, попадат на редица пречки.

“ Загубих семейството си. Живя в дом от както навърших 5 г. С мен работи психолог ... Взимах лекарства, защото не можех да се справя с агресията си (...). Не ходя на училище ... и да. Аз ударих този ... на гарата, защото ме нарече ... полицията не ме защити преди, но ме хвана в точния момент, когато извърших първото си престъпление” (дете, 16 г., Унгария).

Паралелно с транспонирането на европейските директиви в националните законодателства и изискванията за създаване на съдебна система, която най-напред поставя най-добрия интерес на детето, има все по-нарастваща тенденция държавите да настояват за по-строги и по-наказателни мерки спрямо непълнолетните нарушители. Това вероятно е резултат от погрешни схващания сред широката общественост и медийно отразяване, което е по-малко в подкрепа за деца, които са в конфликт със закона. В тази връзка, провеждането на комуникационни кампании е много необходимо.⁶

В **БЪЛГАРИЯ** няма изградени специализирани съдилища за деца или непълнолетни. Делата на децата в конфликт със закона се разглеждат от общите наказателни съдилища. При наказателни дела за престъпления от частен характер, жертвите сезират директно съда, а полицията/прокуратурата не участват. При престъпления, преследвани по общия ред е налице досъдебно и съдебно производство. Наказателно-процесуалният кодекс изисква органите по разследване (полицейски служители и магистрати) да преминат специално обучение за работа по дела, включващи непълнолетни правонарушители, но това на практика не важи за всички случаи с деца. В съдилищата има тенденция, делата с участието на деца да се разпределят на едни и същи съдии, следователно по някакъв начин специализирани. Но за тях няма изискване да преминат специализирано обучение по детско правосъдие или права на децата.

Централна и местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните са органите, които имат за задача да разглеждат случаи на противообществени прояви сред децата между 8 и 17 г. Българският изследовател отбелязва: “Производствата пред такива комисии имат наказателен характер и не гарантират, че процесът на събиране и

представяне на доказателства ще доведе до установяване на истина, справедливо правосъдие и гарантиране спазването на правото на детето да бъде изслушано [...] и правото му неговия най-добър интерес да бъде водещ при вземането на решение”⁷. Тези местни комисии решават кое поведение е противообществено. Въз основа на данни от Националния статистически институт, това са: бягство от къщи, скитничество, употреба на алкохол, злоупотреба с наркотици, проституция, хомосексуални действия, липса на жилище и просия. В местните комисии са назначени обществени възпитатели, които съгласно българския закон трябва да притежават: „необходимото общо образование и опит”⁸. Детските педагогически стаи към полицейските структури също играят повече санкционираща, отколкото насърчаваща роля за децата, които потенциално или в действителност, са в конфликт със закона.

Що се отнася до процесуалните права на заподозрените или обвиняеми непълнолетни, в България липсва конкретен закон за правосъдие за деца, но има специфично законодателство относно децата в конфликт със закона в общия Наказателен кодекс. Наказателно-процесуалният кодекс съдържа глава, посветена на специалните правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни, според които досъдебното производство може да се води само от специално обучени следователи, но не може да се определи какво се разбира под „специално обучение”. Призоваването на родителите на детето е задължително изискване, но тяхното присъствие при гледането на делото не е задължително. Българският доклад представя картина на формален и наказателен подход към престъпленията, извършване от непълнолетните, като до този момент има малко възможност за отклоняване.

⁵ С оглед защита личността на детето, името е променено.

⁶ Проектът AWAY включва дейности по информиране, които са насочени към повлияване възприемането на обществото на децата, извършили престъпления, и насърчаване използването на алтернативни на наказанието мерки, които помагат за развитието на децата.

⁷ Гитева, 2017 г., стр.18.

⁸ Чл. 42 Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, България

ХЪРВАТИЯ приема Закон за съдилищата за непълнолетни, който се прилага и по отношение на лица под 23-годишна възраст. За случаите, които този закон не регламентира, се прилагат общите закони. Децата на възраст под 14 г. се препращат към центрове за социални грижи. Наказателните процедури могат да бъдат образувани само по искане на прокурора. Делата за престъпления, свързани с деца, могат да бъдат разглеждани от полицейски служители, прокурори и съдии, специализирани за работа с деца. Хърватският закон предвижда, че на непълнолетен извършител винаги се осигурява адвокатска защита.

При някои действия в конкретната процедура се взема предвид най-добрият интерес на детето, например: детето винаги се призовава чрез родители или законен представител; ако е необходимо транспортиране до полицейското управление, полицаите трябва да носят обикновени дрехи, а не униформи; неприкосновеността на личността на непълнолетните е защитена в различните етапи от наказателното производство и след разрешение могат да бъдат разкрити само части от процедурите и присъдата.

Анализът показва, че Хърватия е приела всички международни стандарти относно защитата на правата на детето в наказателното производство. На практика се счита за необходимо да се ускорят процедурите. Що се отнася до отклоняването, програмата STOP, създадена в Загреб, е доста успешна. Професионалистите, които биха могли да популяризират или да извършват отклоняване, обаче, се нуждаят от по-добро общо разбиране от ползите за децата и обществото, както и от обучение по прилагането му.

В **УНГАРИЯ** не съществуват специални закони, насочени към детското правосъ-

дие. Относимото към децата и младежите в конфликт със закона законодателство може да се намери в Фундаменталния закон на Унгария⁹, Наказателен кодекс¹⁰, Наказателно-процесуален закон¹¹, Закон за леките нарушения¹², и Закон за закрила на детето¹³. Наказателният закон определя кой е непълнолетен от гледна точка на наказанието, минималната възраст за наказателна отговорност (14 г. или 12 г.) и приложимите наказания. Наказателно-процесуалният закон предвижда няколко процесуални гаранции за непълнолетните в наказателни производства.

В Унгария няма отделни детски съдилища и не са налице специално обучени прокурори, съдии или адвокати, въпреки че съдиите по семейни дела имат достъп до обучение по правата на детето. Полицаяте могат да получат обучение, свързано със законодателството относно процедурите по дела с непълнолетни, но това не е задължително за се работи по такива случаи. Въпреки че съществуват правни гаранции, насочени към правата и най-добрият интерес на детето-обвиняем, те се прилагат в повечето случаи като формалност, оставяйки обвиняемия с по-малко подкрепа, отколкото е предвидено и възможно в закона. Докато наказателните производства срещу деца под 14-годишна възраст не са законово уредени и тези случаи обикновено се отнасят до системата за закрила на детето, има някои изключения за деца на възраст под 12 години. Правосъдието, насочено към деца, се превърна в основополагащ фактор за унгарското законодателство през 2012 г. и според унгарския доклад се определя като „система на правосъдие, която насърчава на най-високо ниво зачитането на правата на детето, участието му във всички процедури и неговия най-добър интерес“. Но, според унгарския доклад това се отнася само за деца жертви и свидетели.¹⁴

Новият Наказателно-процесуален закон (в сила от 1 юли 2018 г.) ще разшири концепцията за правосъдие насочена към непълнолетните правонарушители.¹⁵ Независими международни и национални форуми редовно критикуват унгарската съдебна система поради липсата на отделно законодателство за непълнолетните¹⁶, липсата или недостига на обучени професионалисти¹⁷, намаляване възрастта за носене на наказателна отговорност¹⁸ до 12 г. за някои престъпления, и за условията, които поставят задържаните деца на по-голям риск да станат жертва на престъпление или по-често да бъдат въввлечени в него.

В **РУМЪНИЯ**, децата под 14 г. не са наказателно отговорни. Ако се докаже, че престъплението е извършено от дете, което е разбирало значението на извършеното и е на възраст между 14 и 16 г., тогава то носи наказателна отговорност, но „процедурата по отношение на непълнолетните нарушители като цяло е същата като при възрастните с определена дерогация [...]“.¹⁹ Децата над 16 г. са наказателно отговорни.

Румънският доклад посочва полицията, прокуратурата, съдилищата, пробационните служби и местата за лишаване от свобода като органите, които се занимават с непълнолетните нарушители в наказателните производства. Наказателно-процесуалния кодекс предоставя гаранции за защита на правата на непълнолетните по време на разследването, което се извършва от полицейските звена. Разработен е наръчник за полицията „Ръководство за разследване за работа с непълнолетни“²⁰, но няма доказателства, че са изградени полицейски звена или персонал, специализиран в работа с непълнолетни или млади нарушители. В интервютата, проведени за този проект, има сигнали,

че полицейски разпити се провеждат без присъствието на адвокат или подходящ възрастен. Разследването обаче трябва винаги да се извършва под наблюдението на прокурор.

В Румъния, общите съдилища и прокуратури разглеждат делата срещу непълнолетни и срещу възрастни. Към прокуратурата е създадена специализирана служба за работа с непълнолетни и семейството, в която работят двама прокурори. Средно, повече от 60% от делата срещу непълнолетни се прекратяват или прокуратурата се отказва от обвинението, докато останалите стигат до съд. Въпреки това, според констатациите в румънския доклад, през 2016 г. се наблюдава обратната тенденция. Такава тенденция се забелязва и в броя на децата, изпратени в съда за разглеждане на предварително задържане, който пада през 2015 г., но се увеличава през следващата година.

Прокурорите могат да налагат „превантивни мерки“ по време на наказателното производство срещу непълнолетните, включително: полицейско задържане до 24 ч., и контрол до 30 дни, като последният може да включва планирани проверки или докладване на информация на полицията относно например смяна на местоживеенето, или забрани за посещаване на определени места, контакти с хора и извършване на дейности. Прокурорът също така може да поиска от съдията да наложи по тежка мярка в досъдебното производство като задържане или домашен арест. Тези мерки могат да се налагат само на непълнолетен извършител, който има адвокатска защита. Непълнолетният има право на адвокат, и ако е необходимо, от преводач. За тези, чиито дела стигат до съд, всички права, които са им гарантирани по време на разследването, остават в сила и по време на съдебния процес. Съдът за непълнолетните и семейството

⁹ Фундаментален закон на Унгария.

¹⁰ Закон С от 2012 г. относно наказателния кодекс, Унгария

¹¹ Закон XIX от 1998 г. относно наказателната процедура, Унгария

¹² Закон II от 2012 г. относно леките нарушения, процедурата за леки нарушения и системата за регистриране на леките нарушения, Унгария

¹³ Закон XXXI от 1997 г. относно закрилата на детето и настоящичеството, Унгария

¹⁴ Съгласно НСА (на унгарски: Országos Bírósági Hivatal, Националната съдебна администрация), в: Gyurkó (ed.) 2017 г., стр.23.

¹⁵ Закон XC от 2017 г. относно наказателната процедура, Унгария.

¹⁶ Конвенция на ООН за правата на детето Заклучаващи наблюдения, 2014 г. <http://hrlibrary.umn.edu/crc/crchungary2014.html> (последно качен: 30 септември, 2017 г.).

¹⁷ Vaskuti, A. et al.: Възраст и способност да разберат естеството и последствията от действията си - Резюме на професионалната сесия на Унгарското криминологично дружество. 26 януари, 2007 г.

¹⁸ Конвенция на ООН за правата на детето Заклучаващи наблюдения, 2014 г. <http://hrlibrary.umn.edu/crc/crchungary2014.html> (последно качен: 30 септември, 2017 г.).

¹⁹ Durnescu et al. 2017 г., стр.50.

²⁰ От румънски: 'Ghidul de audiere a copilului in procedurile judiciare'.

в окръг Брашов има трима съдии получили обучение по детско правосъдие. Това е единственият специализиран съд в страната, но се занимава само с най-тежките престъпления, извършени от непълнолетни. След въвеждането на нов Наказателен кодекс през 2014 г., за децата в конфликт със закона са предвидени само възпитателни мерки. Някои възпитателни мерки са свързани с настаняване извън дома, други изискват работа в общността. Във фазата на изпълнението се включват probationните служби, поправителните центрове и домовете за непълнолетни. В последните няколко години, някои probationни служители получават обучения. Поправителните центрове са в структурата на Националната наказателна администрация.

Интересно е да се разгледа като пример, системата за детско правосъдие на **БЕЛГИЯ** в сравнение с тези на четирите държави от ЦИЕ. В Белгия, системата за детско правосъдие се нарича „правосъдие за закрила“. Законът от 1965 г., изцяло изменен през 2006 г.,²¹ се отнася до закрилата на младите, до грижата за непълнолетните, които са извършили деяние, представляващо престъпление и до възстановяването на причинените от деянието вреди.²² Освен това, според закона „целите на правосъдието за непълнолетни са да образова непълнолетния, да го накара да осъзнае своите отговорности, да позволи връщане в общността и да защити обществото“.²³ Детското правосъдие в Белгия означава, че наказателния закон не е приложим за малолетни лица; те може да бъдат обект на „мерки за настаняване, предпазване и възпитание“.²⁴

В белгийските полицейски служби обикновено, но не винаги, има звено, отговарящо за непълнолетните. Ако даден случай е отнесен до полицията, тя трябва да уведоми специализираната детска прокуратура, която има право да вземе

решение какви по-нататъшни стъпки да се предприемат. Полицията не може да прекрати самостоятелно дело или да предприеме мерки за отклоняване. Прокуратурата може да изпрати делото на съд за непълнолетни или да предприеме определени мерки за отклоняване. Всеки прокурор се подпомага от криминолог, чиято роля е да се запознае с непълнолетните и техните родители, да ги информира за възможността за медиация и да си сътрудничи с училищата, за да се предотврати стигматизиране на детето.

Ако делото се отнася до следовател, което според белгийското законодателство е възможно само в изключителни случаи на абсолютна необходимост, следователят може да поиска временни мерки за грижи за деца. Въпреки това, неговата роля е ограничена в тези случаи. Единствено прокурорът може да изпрати дело на непълнолетен в съда за непълнолетни.

Съдията може да приложи временни мерки с максимална продължителност от 6 месеца. Мерките по същество се постановяват с решението и могат да бъдат наложени до 20-годишна възраст. Съществуват мерки, които оставят младежа в семейната среда и други, които го извеждат от нея, но последните може да се използват само за деца над на 12-годишна възраст.

Изпълнението на всички мерки се наблюдава от социалната служба към специализирания съд за непълнолетни. Когато съдията смята да постанови една или няколко мерки, се установява следния ред: първо трябва да се обмисли възможността за медиация или групова конференция, а след това възможността непълнолетният извършител да предложи писмен проект какви стъпки ще предприеме. Следват мерки, които позволяват на непълнолетния остане в неговата среда и накрая институция, като се дава предимство на отворената пред затворената такава.

²¹ Белгийски закони от 15 май и 13 юни 2006 г., които изменят закона от 8 април 1965 г. относно закрилата на младежта, грижата за малолетните и непълнолетните, извършили деяние, което се счита за престъпление, и възстановяването на вреди, причинени от този акт. Тези закони дават възможност да се използват „възстановителни мерки“, а именно медиация и групова възстановителна конференция.

²² Mathieu, 2017 г., стр.12.

²³ Закон от 8 април 1965 г. относно закрилата на младежта, грижата за малолетните и непълнолетните, извършили деяние, което се счита за престъпление, и възстановяването на вреди, причинени от този акт.

²⁴ Mathieu, 2017 г., стр.12.

ИНСТИТУТ НА ОТКЛОНЯВАНЕ – ЗНАЧЕНИЕ

За целите на този проект отклоняването е дефинирано въз основа на определението дадено от УНИЦЕФ като:

„Насочването на децата, които са в конфликт със закона, извън общо установено съдебно производство, за да се реши проблема по различен начин, позволява голяма част от тези проблеми, най-вероятно повечето, да бъдат разглеждани от съдебни или извънсъдебни органи, като по този начин се избегнат отрицателните последици от формалните съдебни процедури и регистрирането на криминално досие. Възможности за това съществуват още преди задържането и продължават до окончателното решение. В идеалния случай трябва да започне възможно най-скоро в зависимост от националното законодателство. Отклоняването може да има възстановителни и социални ефекти и може да включва мерки, основани на принципите на възстановителното правосъдие, докато отклоняването и възстановителното правосъдие са две различни понятия; опциите за отклоняване не са непременно „възстановяване на причинените вреди“, т.е. предупреждението може да се приеме и като метод на отклоняване.“²⁵

Всяка от изследваните държави дава различно определение, като се започне от „насочването на деца в конфликт със закона извън съдебното производство“. Например в Румъния не се образуват съдебни производства за много голяма част от делата с непълнолетни нарушители. Тези случаи по-скоро се прекратяват или спират по друг начин още от полицията или прокуратурата. Статистиката обаче не разкрива колко от тези случаи не са били довършени или прекратени поради липса на доказателства, свързващи престъплението с обвиняемия непълнолетен. Статистиката също така не дава информация за факторите, които определят дали делото на непълнолетния да отиде в съда или не. Налице е предположение, че личността или обучението (или липсата на обучение) на прокурори или полицейски служители играе роля при взимането на това решение. Полицайте или прокурорите може да не са достатъчно осведомени за методите, с които разполагат. Освен това, те не са имунизи-

рани срещу обществения, медийния или политическия натиск, не непременно по отделни случаи, а що се отнася до цялостното отношение към непълнолетните нарушители.

В някои страни, насочването на деца и младежи извън съдебните производства може принудително да ги изпрати в еднакво твърдата система за „закрила на детето“, „грижа за детето“ или друг орган, който има поправителни функции по отношение възпитанието на детето. В тези ситуации целта да се избегнат негативните/стигматизиращи ефекти не винаги е част от начина, по който се разбира отклонението.

„Нито аз, нито баща ми знаехме за правата или за отклоняването. Гледал съм „От местопрестъплението“ по телевизията и се опитвах да си представя какво става, защото полицията не ми каза нищо.“ (дете, 15 г., Унгария)

Използването на корекционни мерки като лишаване от свобода или друга форма на отклоняване не е рядкост при наказател-

²⁵ Инструментарим за отклоняване и алтернативи на задържането

ни дела с непълнолетни и те се изпълняват при условия, сходни с тези в затвора, като затворническите служители не осъзнават правата на детето и принципите на справедливост към децата.

От предоставената статистика не изглежда възможно да се направи сравнение на отклоняването в четирите страни от ЦИЕ. Докато тези страни нямат ясна и единна дефиниция за „дете“, която се основава на възрастов критерии, то основанията за използване на отклоняването са още по-малко ясни.

В **БЪЛГАРИЯ** прокурорът е упълномощен да отклонява непълнолетните правонарушители от наказателното производство като ги препраща към Комисията за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни. През периода 2012-2016 г. делът на отклонените непълнолетни се е увеличил приблизително с 15-16%. Наложените съгласно Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните мерки, изброени в българския доклад, се считат за мерки, подобни на отклоняването от наказателно производство.²⁶ Процедурите на ЗБППМН се съсредоточават върху наказанието, наказателното преследване и задържането, а не върху защитата, рехабилитацията, отклоняването, възстановителното правосъдие и алтернативите в общността. Децата не участват доброволно в процедурите по този закон и мерките се налагат едностранно от местната комисия или от съдилищата.

ЗБППМН съдържа няколко мерки с възстановителен елемент, като: задължение да се извини на жертвата; задължение за участие в консултации, обучение и програми за „преодоляване на отклоненията в поведението“; задължението на непълнолетния да отстрани причинената вреда с неговия собствен труд, ако е възможно, и обществен труд. Макар че тези мерки са подобни на мерките за възстановяване, процедурата, чрез която са наложени, не е възстановителна и има различни цели -

а именно поддържането на обществения ред и борбата срещу „антисоциалното поведение на децата“.

В противоречие със Закона за закрила на детето, посоченото по-горе законодателство и наложените от него мерки се отнасят за деца на възраст 8-17 години. Годишният брой на изброените възпитателни мерки надвишава общия брой на отклонените деца, както и този на осъдените. Тези мерки могат да бъдат наложени от Централните и местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и едно дете може да получи няколко мерки. Положението допълнително се усложнява от факта, че мерките, наложени от комисии, се отнасят до поведение, което не е престъпление, а детето не може да бъде отклонено от системата на наказателното правораздаване, ако въобще не е стигнало до нея. През 2016 г., например, 2 007 деца са получили предупреждение и 1 511 деца са поставени под контрола на обществен възпитател, но само 369 деца са отклонени и 2 413 осъдени.

През 2011–2016 г., в **ХЪРВАТИЯ** не са образувани производства по 1 300 - 2 200 заведени преписки за непълнолетни нарушители, а предварителните производства са прекратени в 48-220 отчетени случая годишно. Причините за това включват: дребно престъпление, обстоятелства, изключващи вината, отпадане на подозрението и действия на нарушителя в интерес на жертвата или обществото. Не е ясно дали всички тези случаи се считат за отклонение. По същия начин и за същия период, 10-25% от общия брой 422-1084 съдебни дела срещу обвиняеми непълнолетни се прекратяват всяка година. Причините за това не са включени в доклада, поради което не е ясно дали тези млади хора са признати за виновни или съдът е решил да използва мерки за отклоняване.

В **УНГАРИЯ** деца под 14-годишна възраст (или както вече споменахме, 12 г. за някои престъпления) не могат да бъдат преследвани. Делата им се отнасят до съответните служби и/или органи за закрила на детето. В правната терминология „отклоняването“ се появява в Наказателния кодекс само относно престъпления, свързани с наркотици. За щастие има статистически данни за отклоняването в по-широк смисъл, които показват, че през периода 2011-2016 г., докато повече от 1000 деца годишно са били отклонени, има общо намаляване на отклоняването при младежите на възраст 14-18 години. Унгарската статистика също така отчита вида престъпления, за които са били обвинени непълнолетните; броят на отклоненията за престъпления, свързани с наркотици, спада от 271 през 2011 г. на 7 през 2016 г. и от 462 през 2011 г. до 274 през 2016 г. за кражба. Забелязва се и намаляването на отклоняването за други видове престъпления. Съотношението между двата пола при прилагане на отклоняването, отразява общото съотношение между половете сред непълнолетните нарушители; момичетата представляват едва 20-25% годишно от всички отклонени непълнолетни.

РУМЪНСКИЯТ доклад отразява трудности при намирането на подходящи данни за отклоняването. За начало, прегледът на литературата е неуспешен при търсене на думата „отклоняване“. Основните фрази, които са използвани при търсенето на алтернативни методи за справяне с непълнолетни правонарушители, са младежка престъпност и наказателното правораздаване за непълнолетни. Вместо това докладът се съсредоточава върху „възпитателните мерки“, налагани на непълнолетни правонарушители, които

включват мерки за лишаване от свобода. Докладът предлага задълбочен анализ на социално-икономическата среда на непълнолетните нарушители в Румъния.

Децата под 14-годишна възраст не носят наказателна отговорност, а способността да се разбере извършеното трябва да бъде доказана за лицата под 16-годишна възраст. В тези случаи се информира Отделът за закрила на детето и се прилагат две основни мерки за закрила: настаняване в жилищен център, със семейството или с приемно семейство и специализиран надзор. В периода 2011-2016 г., броят на децата, които ежегодно се настаняват, е спаднал между 70 и 120. Около половината от тези деца са обвинени в кражба. Същото важи и за тези, поставени под специален надзор. Броят на децата под специализиран надзор през 2011-2016 г. е спаднал от 988 на 454.

Доколкото децата имат право да получат помощ по специализирани програми след изпълнението мярката, не са предоставени статистически данни за използването на тези програми. Прокурорът може да се откаже от обвинението или да прекрати делото срещу непълнолетен правонарушител на възраст над 14 години и до 2016 г. броят на тези случаи, прекратени на прокуратурата, надхвърля тези, изпратени на съда. През 2016 г. тази тенденция е обърната. През същата година нараства и делът на непълнолетните, изпратени в съда след задържане. В повечето случаи, когато се прилагат възпитателни мерки с надзор, извършителят е от мъжки пол. Момичетата съставляват само 5-10% от общия брой на задържаните деца. Основните престъпления, извършени от непълнолетни във възпитателните домове и центровете за задържане, са кражба и грабег.

²⁶ Мерките, налагани съгласно ЗБППМН се приемат за отклоняване (или подобни на отклоняването мерки), въпреки, че термините „отклоняване“ и „възстановително правосъдие“ не са правно признати термини и не могат да бъдат намерени в българското национално законодателство относно правосъдието за деца. ЗБППМН не позволява жертвите да участват в процедури пред Местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните или пред съда.

Таблица 4

Видове отклоняване, възстановително правосъдие, или приложени алтернативни решения*

Видове отклоняване /алтернативни решения/ възстановително правосъдие		Белгия	България	Хърватия ²⁷	Унгария	Румъния
Предупреждение			X		X	
Медиация		X			X	
Групова възстановителна конференция (ГВК)		X				
Обществено полезен труд		X	X	X	X	X
Възпитателни и социални услуги		X		X		X
Личен проект		X				
Платена работа	За да се компенсира жертвата	X				
	Работа като компенсация				X	
Модули за обучение и информираност		X				
Лечение (e.g. при пристрастяване)		X		X	X	
Програми СТОП	дейности, услуги	X		X		X
	възстановяване/ консултиране	X		X		X
	Семинари			X		
Програми в общността				X		X
Задължение за	извинение на жертвата		X			
	Извинение / публично извинение				X	X
	Участие в консултации,		X			
	Участие в обучение и програми	X			X	
Настаняване	Под възпитателен надзор		X			
	С лице, което упражнява родителски контрол	X				
	Надзор на възпитател	X	X			
	С обществен възпитател/надзор					X
Забрана	Да посещава определени места, сгради	X	X			X
	Да общува с определени хора		X			X
	да смени адрес, да не нарушава вечерен час		X			X
Задължение да отстрани причинените вреди			X			X

²⁷ Данните за Хърватия не са пълни. Докладът се фокусира върху отклоняването и не включва методите на възстановителното правосъдие.

*както е посочено в националните доклади

Пробация с надзор					X	X
Индивидуален надзор		X				
Надзор с ежедневна помощ						X
Превантивна пробация					X	
Отлагане на обвинението					X	
Извеждане от семейството		X	X	X	X	X
Настаняване във ВУИ			X			
Настаняване и прекратяване на наказателното производство					X	
Настаняване във възпитателен център		X				X
Настаняване в СПУ			X			
Предупреждение за настаняване в	Поправително учреждение		X			
	Училище в пробационен период					X
	Предварително задържане или домашен арест					X

ОТКЛОНЯВАНЕТО НА ПРАКТИКА

Има добри примери и практики на отклоняване и възстановително правосъдие в случаи на непълнолетни правонарушители. Белгийският партньор сподели с четирите партньори от Централна и Източна Европа тези добри практики, които показват някои елементи на отклоняване, включително някои сложни проекти, включващи профилактика и рехабилитация, както и шансовете непълнолетните нарушители да избягат по-нататъшна престъпна дейност и да се върнат обратно в общността.

В белгийския доклад се споменават три основни цели на отклоняване: първа - да се избегне съдебната фаза, втората - да се избегне развитие на вече започнало дело или започване на наказателния процес, третата цел е да се избегне участието на

магистрати и съдилища, или най-малкото да се ограничи намесата им. Ясно е, че въпреки че отклоняването може да включва някои елементи на възстановителното правосъдие, неговата цел не е да поправи щетите или да компенсира жертвата. Според литературата, цитирана в белгийския доклад, алтернативите на задържането сами по себе си не представляват отклоняване, тъй като те често са резултат от наказателно производство.

Възстановителното правосъдие за пръв път се появява в БЕЛГИЯ в областта на правосъдието за непълнолетни като „символично възстановяване на щети“ и по-късно като „филантропни и образователни“ услуги, а от 80-те години насам „използвайки правното пространство на услугите за инициране на процеси на медиация между

извършителите и жертвите²⁸. То остава извън правната рамка до 2006 г., когато се определя като „предложение за възстановяване“. Заедно с посредничеството, групово възстановителна конференция (ГВК), в Белгия е въведен метод, основаващ се на маорската практика на конференция на семейната група. ГВК може да се използва само ако страните изрично се съгласят да участват и да останат ангажирани по време на целия процес.

В Белгия, на практика, медиацията в правосъдието за непълнолетни „има за цел да позволи на лицето, заподозряно в извършване на престъпление, на хората с родителски права над това лице, на лицата, които фактически са задържани, и на жертвата да обмислят, заедно с помощта на неутрален посредник²⁹, възможностите за посрещане на последствията от криминално действие, главно релационни и материални „³⁰

ГВК е подобна на медиацията. Основната разлика е „участието на роднините както на извършителя, така и на жертвата, както и на всяко друго лице, полезно за процеса на разрешаване на конфликта“. Добавената стойност е „допълнителното внимание, което се оказва на социалните последици от деянието, за което се твърди, че е извършено от непълнолетния“³¹. Само прокуратурата може да предложи медиация и по този начин става част от процеса на отклоняване. Всъщност делото може да бъде отнесено до съда за непълнолетни, ако прокуратурата преди това е разгледала възможността за медиация. Предложението за медиация трябва да бъде прието или отхвърлено в рамките на един месец, а обвиняемият непълнолетен може да разчита на адвокат за съвет. Споразуменията, постигнати при медиация, могат да бъдат символични, финансови и релационни и да бъдат под формата на писмо за извинение, обезщетение в натура или материал или ангажи-

мент на непълнолетния по отношение на жертвата. Въпреки, че не е задължително по закон да се приключи делото в прокуратурата, след като е постигнато и изпълнено споразумението, това обикновено се случва. Ако медиацията не е успешна, прокуратурата може все пак да отнесе делото в съда по непълнолетни.

Медиацията или ГВК могат да бъдат предложени от съдия или съд за непълнолетни, ако жертвата може да бъде идентифицирана и тя изрично изрази съгласие да участва в целия процес. Медиацията и ГВК могат да бъдат съчетани с други мерки. Споразумението, постигнато с медиация или ГВК, трябва да бъде одобрено от съдията или съда и може да бъде отказано само, ако противоречи на обществения ред.

Белгия предлага ново „предложение за възстановяване“ чрез писмен проект, представен от нарушителя. Това може да включва: извинение, поправяне на вредите, участие в медиация или ГВК, участие в програми за връщане в училище, включване в специфични дейности и/или подлагане на лечение или програма за младежи. Писменият проект има предимството, че пряко включва непълнолетния извършител, разчитайки на неговата креативност и разказане. Съдът трябва да одобри проекта, а съответната социална служба следи за изпълнението му. Докато писаният проект изглежда като много обещаващ метод на отклоняване, белгийският доклад разкрива, че той рядко се използва на практика поради липсата на информация за тази възможност от всички страни. Други форми на отклоняване включват обществен труд, и участие в образователни и обществени дейности. Те не могат да надвишават 150 часа и са замислени като доброволна работа. Трудът трябва да бъде „последователен и реалистичен, да служи на обществения интерес и да бъде възнаграден“³². Платеното полагане на

труд за компенсиране на жертвата също не може да надвишава повече от 150 часа, но това е противоречива мярка, която Службите за образователни и възстановителни дейности отказват, въз основа на убеждението, че компенсацията трябва да бъде уредена в медиацията. Детското правосъдие в Белгия също позволява на съдиите или съдилищата за малолетни да наложат участие в модули за обучение и осведоменост (управление на насилието, наркоманиите и т.н.). Тези модули, за които се твърди, че имат възстановителен и защитен характер, включват групи за подкрепа, проекти на общността и срещи. Макар тези примери да изглеждат много прогресивни и обещаващи в решаването на младежката престъпност и да показват голяма независимост както от правната система, така и от съдилищата, в Белгия възстановителното правосъдие не се използва толкова често, колкото би могло. Повечето съдии и прокурори все още не са склонни да предлагат възстановителни мерки, както и по-голямата част от жертвите да участват в такива мерки. Белгийският доклад заключава, че е необходимо да се повиши осведомеността относно алтернативните начини за подхождане и работа с непълнолетни правонарушители. В България местните комисии решават какви възпитателни мерки да наложат за „антисоциално поведение“ на деца на възраст 8-17 години. Тези мерки включват: предупреждение, задължение да се извини на жертвата; участие в консултации, обучение и програми; настаняване под надзор на лице с родителска отговорност; поставяне под надзор на общественния възпитател; забрана за посещение на места или заведения или за контакт с определени лица; забрана за напускане на постоянен адрес; задължение за поправяне или възстановяване на причинените вреди; извършване на обществена работа; настаняването в социално-педагогическо училище-интернат; предупреждение за настаняване в поправително училище-интернат с пробен период до 6 месеца; и настаняването им в поправително училище-интернат.

Традиционно, ХЪРВАТСКОТО наказателно законодателство не предвижда отклоняване от общите процедури, но има по-смекчено отношение в областта на правосъдието за непълнолетни. Участниците в тази система са полицаи, прокурори и съдии, специализирани за работа с непълнолетни, както и служители по въпросите на закрилата на децата. Всички те имат достъп до информация за непълнолетния нарушител и са обучени в процеси и програми относно отклоняването, правата на децата и приложимите международни стандарти. Докато процедурите се следват съгласно европейските директиви и се управляват от най-добрия интерес на детето, специалистите нямат еднакво отношение към отклоняването. Въведени са нови форми на отклоняване, които не изискват одобрение от съд, но специалистите не са напълно убедени, че тези форми са в най-добрия интерес на непълнолетния извършител. Хърватският доклад дава теоретичен преглед на ползите от отклоняването и засилва това с опита на хърватските програми за отклоняване. Програмите в общността се считат за основни при отклоняването на децата, но в Хърватия те са достъпни само в градските райони. Хърватия адаптира холандската програма за отклоняване, „Програмата STOP“, и я въвежда в Загреб. Програмата поставя специален акцент върху положителния опит с полицията, тяхната ефективност и експертиза, способност да обсъждат и разпространяват информация и, най-важното, разбиране. Младежите и родителите разказват със задоволство за участието си в програмата. Родителите особено ценят ясните инструкции и информация, отношението и грижа от страна на полицията, разбирането, дискусиите, съветите и препоръките от професионалистите по защита на децата и отговорността, на която младите хора научават чрез работа с НПО. Една от препоръките на доклада на Хърватия е да включат повече неправителствени организации, а полицията да бъде информирана и обучавана относно програмата STOP.

²⁸ Mathieu, 2017 г., стр.18.

²⁹ Медиаторите има хибридна позиция: те са независима служба, която не е част от Федералната публична служба за администриране на правосъдието, а те са назначават от магистрат, на когото докладват, и имат за задача да гарантират, че постигнатото споразумение се спазва.

³⁰ Mathieu 2017 г., стр 21.

³¹ Ibid, p 22.

³² Ibid, p 31.

В **УНГАРИЯ** системата за закрила на детето решава правните последици в случаи на докладвано девиантно поведение на деца под 14-годишна възраст (или 12 години). Тези последици могат да включват: настаняване извън семейството, различни видове подкрепа за семейството, определяне на правила за поведение и, съгласно нова правна институция от 2015 г., превантивна пробация. Докато от правна гледна точка правомощията на системата за закрила на детето се разширяват до превенция и последваща грижа, всъщност липсата на финансови, човешки и физически ресурси възпрепятства ефективното използване на това законодателство. Отклоняването все още е недостатъчно използвано в борбата с престъпното поведение на непълнолетни. Няма специално обучение за специалисти, които имат правомощията да решават дали да се използва отклоняването и в каква форма. Някои обучения за детско правосъдие са достъпни за съдии, работещи по дела, свързани със семейното право. Но като цяло има много малко познания сред специалистите за възможното използване и ползи от отклоняването, включително тези, които съществуват в унгарското законодателство: отлагане на обвинителния акт, отлагане на обвинителния акт и прекратяване на наказателното производство, медиация, извинение/разкаяние, извършване на работа като компенсация, пробация с надзор, предупреждение и свързано с наркотици отклоняване.

В **РУМЪНИЯ** деца под 14 г. в конфликт със закона се препращат към Департамент за закрила на детето. Наложените мерки могат да включват настаняване в институция, настаняване със семейство или в приемно семейство или специализиран надзор. Лицата на възраст над 14 г., за които се твърди, че са извършили престъпление, могат да бъдат изпратени от прокуратурата на наказателния съд или делото да бъде прекратено. Ако делото бъде спряно, прокурорът може да наложи някои задължения, като например участие в обществени услуги или консултации с психолог. По време на наказателното разследване

прокурорът може да наложи някои превантивни мерки, като полицейски или съдебен контрол. Прокурорът може да наложи допълнителни задължения, като забрана за посещение на определени места, контакт с определени хора и участие в определени дейности, или може да изиска от тях да извършват медицински или рехабилитационни лечения. Всички тези мерки могат да бъдат приложени спрямо обвиняемите непълнолетни и тяхното изпълнение се наблюдава от полицията. Според новия Наказателен кодекс, в сила от 2014 г., могат да бъдат налагани само възпитателни мерки срещу непълнолетни в противоречие със закона. Те могат да бъдат изпълняване или в общността или чрез надзор. Възпитателните мерки с надзор в институцията се превръщат в най-честият резултат от младежките процеси от 2014 г. насам и се предполага, че относително високият брой на лишаване от свобода за младежите през предходните години ще намалее драстично, тъй като новите дела ще приключат с възпитателни мерки с надзор. Още не е ясно какво ще стане с вече осъдените на лишаване от свобода по новия Наказателен кодекс. Социалната реинтеграция и надзорът се подпомага от пробационни служби, които отговарят за прилагането на възпитателни мерки, които не са свързани с лишаване от свобода. Пробационните служители представят доклади за оценка и осигуряват надзор. Възпитателните мерки с надзор се прилагат или в учебните центрове, където всички деца са задължени да посещават училище, а за по-тежки престъпления - в центровете за задържане.

ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ПРЕПОРЪКИ

Д Докато правосъдието за деца, е модерна фраза в цяла Европа и няма статистически данни, че престъпленията от непълнолетни се увеличават, във всички страни, участващи в проекта, нараства тенденцията непълнолетните правонарушители да се разглеждат като млади престъпници, на които трябва да им се даде урок. Подкрепата чрез наказателен подход от страна на обществеността, медиите и дори професионалистите, работещи с непълнолетни правонарушители в рамките на съдебната система или извън нея, не е необичайно. Политическата реторика в някои страни не се притеснява от използването на груб език при споменаването на престъпленията, извършени от непълнолетни. Същевременно има все повече доказателства, че отклоняването, а не наказанието, помагат на младите нарушители да възстановят връзките си с обществото и по този начин обществото в дългосрочен план отчита по-добри показатели за разходи и ползи. Европейските директиви помагат да се установи как, по какви принципи и по какви начини е възможно всеки да се възползва от подход и правосъдна система, които са насочени към интересите на децата. В страните, участващи в този проект, има желание да се подобри положението и перспективите за младите нарушители, но някои системи могат по-лесно да адаптират нови начини и стандарти, отколкото други. Ето защо националните доклади съдържат както общи, така и конкретни заключения и препоръки.

Всички национални доклади установиха, че по-широкото осъзнаване на алтернативните начини за справяне с непълнолетни нарушители и отклоняването е желателно и необходимо не само за широката общественост, но и сред професионалистите, работещи с тях. В повечето от докладите ниски проценти на откло-

няване се приписват поне частично на липсата на достатъчно познания за него. В някои държави стартират изпълнението на проекти, които са успешни по отношение на отклоняването на непълнолетни правонарушители. Наличието на някои от тях зависи от финансирането - когато първоначалното финансиране на проекта изтече, централните или местните власти не предлагат своя подкрепа. В повечето държави, заинтересованите страни не разполагат с достатъчно обучение, особено що се отнася до полицията, в рамките на съдебната система, както и в социалната сфера за защита и грижи за децата. В областите, където се очаква да се работи с непълнолетни правонарушители, в съответствие с правата на детето и принципите на правосъдието, благоприятно за децата, липсват ясни, дори минимални професионални стандарти. Превенцията децата да се окажат в конфликт със закон е първостепенна цел в повечето страни, но има въпроси относно пригодността да се повери това на право-охранителните институции. Юристите в някои страни оспорват дали отклоняването наистина е правилният начин да се отговори на най-добрия интерес на непълнолетните нарушители. Има много въпроси и по-малко ясни отговори. Отклоняването и престъпленията, извършени от непълнолетни не са в центъра на вниманието на обществеността или медиите, освен в няколко сензационни случая. Често се забравя, че животът и бъдещето на децата са застрашени.

Както бе споменато по-горе, **БЕЛГИЙСКАТА** съдебна система за непълнолетни гледа на възстановителното правосъдие като образователно и следователно допълващо целите на традиционната съдебна система. Предложенията за възстановяване, обаче, са недостатъчно използвани в Белгия и се разчита на личността, знанията и

натовареността на прокурора или съдията. Освен това съдебната система за непълнолетни има защитен/възпитателен фокус върху детето в ущърб на жертвата; онези, обучени във възстановително правосъдие, остават склонни да ги използват или разбират погрешно целите му. Освен това, поради общественото мнение за тези мерки, жертвите не желаят да участват. За тази цел, професионалистите на СОВД следва да получат специализирано обучение, за да осигурят пълното осъществяване на мярката „ предложение за възстановяване“. Кампаниите за повишаване на осведомеността трябва да бъде насочена към хората, работещи в тази област, а подходът към жертвата трябва да бъде персонализиран, ясен и разбираем за тях, за да вземат решение дали да участват или не. Освен това може да бъде преразгледан етапът, при който се предлагат възстановителни процеси като медиация, така че да се осигури достъп до услугата на всички етапи от производството, включително и най-вече за отклоняване от полицията. Процесът на медиация може също така да бъде преразгледан, така че да се включат повече хора, засегнати от „акт, считан за престъпление“, и този процес може да се ръководи от СОВД.

БЪЛГАРСКИЯТ доклад завършва с препоръки за увеличаване използването на отклоняването и за гарантиране на правата на децата в конфликт със закона. Повечето от препоръките се отнасят до законодателството, като например необходимостта от нов специализиран закон за непълнолетните или да се създадат ясни определения за минималната възраст за наказателна отговорност, „антисоциално поведение“ и т.н., които да отговарят на международните стандарти. Те са абсолютно необходими, за да се избегне навлизането на деца под 14-годишна възраст в системата на наказателното правосъдие. Международните стандарти също трябва да бъдат приети в работата на полицията, прокурорите и съдиите по отношение на отклоняването. Това ще помогне да се гарантира, че лишаването от свобода е последна мярка, използва само за възможно най-кратък период

от време. Европейските директиви, които вече са транспонирани в националното законодателство, следва да бъдат видими на практика, не само в законодателството.

Отклоняването е добре уредено законодателно в **ХЪРВАТИЯ**, институциите са добре работещи, а юристите и не-правните специалисти са добре обучени. Законът за хърватския съд за непълнолетни и другото законодателство отговарят на международните стандарти. Някои специалисти обаче изпитват съмнения дали отклоняването наистина служи в интерес на непълнолетните правонарушители. Докладът на Хърватия също стига до извода, че програмите в общността, които съставляват основата за програмите за отклоняване, не са достатъчно достъпни за децата, тъй като те са ограничени до градските райони. Макар че има общо удовлетворение относно методите на отклоняване, използвани в Хърватия, се препоръчва полицията да бъде по-чувствителна и обучавана по отношение на програмата STOP. Докладът също така заключава, че тази изключително успешна, но географски ограничена програма, трябва да се изпълнява в цялата страна и че всички заинтересовани страни, не само професионалисти в областта на правосъдието с деца, но и тези, работещи с непълнолетни на ниво общност и в рамките на НПО, трябва да получат обучение.

УНГАРСКИЯТ доклад признава, че унгарското законодателство е предимно в съответствие с основните принципи на европейското право. Практиката обаче не винаги е в съответствие със законодателството. Причините за това са липсата на финансиране, помощни средства, обучение или от недостиг на професионалисти. Сътрудничеството между заинтересованите страни, което може да съкрати процедурите и да облекчи тежестта върху непълнолетните нарушители, е рядко. Протоколи и стандарти за последователна и надеждна работа в тази област също липсват. На лично ниво, липсата на чувствителност към правата на децата и отклоняването им, и по-специално към непъл-

нолетните нарушители, също са фактори, които пречат на по-доброто и по-широко използване на отклоняването в унгарската система. Новият Наказателно-процесуален кодекс, влязъл в сила през 2018 г., предлага известна надежда във връзка с правата на детето и процесуалните гаранции в случаите на непълнолетни правонарушители

Професионалистите, работещи в сферата на правосъдието за непълнолетни, както и непълнолетните, които са в конфликт със закона, се съгласиха със заключенията от доклада на **РУМЪНИЯ**, а именно, че макар законодателството на Румъния да отговаря на европейските и международните стандарти: „една от най-важните промени, които трябва да се случат, това е в нормативната уредба, която регламентира прилагането на отказ от наказателно преследване“³³, като по този начин връща тази задача на службите за закрила на детето и пробационните служители. Освен това, с оглед на изграждането на цялостен подход към въпроса, сътрудничеството между институциите трябва да се подобри. Необходима е национална стратегия за правосъдието за деца, както и национален регистър и бази данни за непъл-

нолетни в противоречие със закона. Институциите и специалистите в тях трябва ясно да знаят своите роли и отговорности. За тази цел трябва да бъдат въведени и проведени специализирани стандарти, процедури и обучение. Непълнолетните, които са в конфликт със закона, трябва да имат повече права, гарантиращи им участие в процедурите. Трябва да бъдат създадени детски съвети и други консултативни органи. При процеса на реинтегриране на непълнолетни правонарушители трябва да разчита по-добре на техните семейства и общности, подкрепени от положителни стимули, заедно със стандарти, процедури и методологии. Всеки специалист, работещ с непълнолетни, в полицията, прокуратурата, пробационните служби, образователните центрове, както и адвокатите, трябва редовно да се обучават. По отношение на законодателството, прилагането на отказ от наказателно преследване следва да бъде по-добре регулирано в нормативна рамка. В този процес следва да бъдат включени услугите за закрила на детето и пробацията. Необходими са стандарти и процедури относно ежедневното функциониране на звената за закрила на детето, а служителите трябва да получават достатъчно обучение.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Dünkel, F. (2014). Juvenile Justice Systems in Europe -. Vilnius: Kriminologijos studijos. doi: <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2014.1.3676> (Last download: 10 May, 2018)
- Durnescu, I., Popa, C. (2017). Juvenile diversion in Romania Working in isolation. Terre des hommes Fundatia Helvetia
- Giteva, D. (2017) Alternative Ways to Address Youth Bulgarian Report Bulgaria, September, 2017: Program for the Development of the Judicial System
- Gyurkó, Sz. (ed.); Kerpel, É.; Németh, B.; Rosner, A. (2017): Alternative Ways to Address Youth Diversion in the Hungarian juvenile justice system 'AWAY' Project National Research Report Hungary, 2017: Terre des hommes Foundation 'Lausanne' in Hungary.
- Mathieu, G. (2017). Diversion and restorative justice: The Belgian experience of juvenile justice. Brussels: Defence for Children International (DCI).
- Mraović, I.C. (2017). Diversion in the Croatian Juvenile Justice System. Alternative Ways to Address Youth Project National Research Report. Zagreb, 2017: Bravephone.

³³ Durnescu et al. 2017 г., стр. 61.

ПРИЛОЖЕНИЕ

РЕЗЮМЕТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ДОКЛАДИ

БЕЛГИЯ

ПРЕГЛЕД

Този доклад има за цел да покаже историята и опита на Белгия в областта на възстановителното правосъдие - по-специално посредничеството и груповите възстановителни конференции (ГВК) и отклоняването. Системата за правораздаване за непълнолетни в Белгия се основава на закони, въведени през 1965 г., които подчертават необходимостта от защита на непълнолетните, грижа за тях и отстраняване на щетите, причинени от тяхното престъпление. Практиката на възстановителното правосъдие започва през 1959 г. със съдия от Брюксел, който вместо да налага само строги наказателни мерки, предлага на обвиняемите непълнолетни възможност да извършат услуга. Въпреки включването на „благотворителни и образователни услуги“ в правната рамка на Белгия, такива мерки не се използват често или ако се използват те се използват успоредно с по-традиционните методи на съдебната система. Както в повечето от страните от ЦИЕ в това проучване, използването на възстановителни мерки се възпрепятства от възприятията на обществото, че подобни възстановителни мерки са твърде меки за непълнолетните, обвинени в престъпления (което също оказва влияние върху желанието на жертвата да участва във възстановителното производство). Пречки за това представляват натовареността или личността на съдиите и прокурорите, липсата на разбиране за възстановителното правосъдие и отклоняването и на обучение сред съответните професионалисти.

НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ И ПРАВОРАЗДАВАНЕТО ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Въпреки че белгийското законодателство определя непълнолетно лице като лице под 18-годишна възраст, няма яснота относно минималната възраст за наказателна отговорност. Обвинено или заподозряно дете под 12-годишна възраст се счита за нуждаещо се от закрила и по този начин се предприемат мерки като надзор (образователни, социални услуги и т.н.) и порицание, което би им позволило да останат в тяхната среда. Децата на възраст между 12 и 14 години могат да бъдат поставени в институция за обществена защита с „отворен образователен режим“, когато повторно са извършили престъпление, извършат деяние, за което възрастен би получил тригодишна присъда или не е изпълнил предишна наказателна мярка. Тези деца и децата на възраст над 14 години могат да бъдат поставени в институции с „затворен образователен режим“ за извършване на тежки престъпления. В някои случаи на тежки престъпления децата на 16 или повече години могат да бъдат съдени като възрастни и да бъдат държани в отделни звена на централните за задържане на възрастни, което противоречи на международните конвенции, включително Конвенцията за правата на детето.

СИСТЕМА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Законите за защита от 1965 г., които дадоха основата на правосъдието за непълнолетните в Белгия, бяха променени през 2006 г. и включиха термина „акт, считан за престъпление“ (ADCO), за да се установи, че едно дете не може напълно да разбе-

ре наказателния характер на неговите действия и следователно не трябва да получи наказание. В Белгия спрямо непълнолетните се прилагат и федералните и регионални законови решения. Дете, заподозряно в извършване на „акт, считан за престъпление“, се среща първо с полицията и получава информация относно правата си. Полицията може да „насочва“ детето и неговия законен настойник към социалните услуги, но не може да приеме директни действия за отклоняване на делото и трябва да съобщи за престъплението на прокуратурата. След това прокурорът има избор да отнесе делото в съд за непълнолетни или да използва мярка за отклоняване, като например да не предприеме никакво действие, да издаде предупреждение или, когато жертвата бъде идентифицирана, да предложи медиация. Ако има съмнения за злоупотреба с деца или бездомност, с прокурора работи криминолог, за да подкрепи детето и родителите му, или за насърчаване на медиацията.

Освен това, когато делото се отнася до съд за непълнолетни, съдията може да издаде няколко мерки, насочени главно към това да позволи на детето да остане в семейството/при законния си настойник, като: не винаги включва жертвата и рядко се използва, терапия, участие в обществени/образователни услуги, предложения за възстановяване (медиация / ГВК) или детето да бъде подложено на наблюдение. Като последна мярка, съдията може да постави детето под временно настаняване или в институция за психиатрични, терапевтични или образователни услуги.

ВЪЗСТАНОВИТЕЛНОТО ПРАВОСЪДИЕ И ОТКЛОНЯВАНЕТО В БЕЛГИЯ

Законите за правосъдието за непълнолетни, въведени през 2006 г., признават възстановителното правосъдие и предлагат такива като медиация и ГВК. Възстановителното правосъдие има за цел да

³⁴ Mathieu 2017 г., стр.10.

³⁵ Ibid, стр.8.

поправи щетите, извършени от деянието, и да възстанови връзката между извършителя и жертвата (независимо дали е лице или общество). Освен това „възстановителното правосъдие не е непременно алтернатива на приключването на делото ... нито пък е алтернатива на настаняването на малолетни ... Това също не е форма на отклоняване, въпреки че може да допринесе за това“.³⁴ Отклоняването означава избягване на съдебни производства, участие на магистрати или съдилища или развитие на делото и се фокусира основно върху обвиняемия или заподозрян непълнолетен, вместо да възстановява вреди или да се компенсира жертвата; „Ще помислим например за превантивните действия, водени от полицията и благодарение на които могат да бъдат предотвратени нарушенията и намесата на прокурора може да бъде избегната“.³⁵

В Белгия **прокурорът** може да приложи мерки за отклоняване, включително да прекрати случая, да изпрати предупреждение, да се срещне с непълнолетния и неговите законни настойници, за да им напомни за правните последици от тяхното поведение или да предложи медиация. От тези варианти само медиацията включва жертвата, ако тя може да бъде идентифицирана и избере да участва. В този смисъл, ако медиацията е мярка, предприета от прокуратурата, това е **отклоняване**.

Съгласно законодателството от 2006 г., ако жертвата е идентифицирана, прокурорът трябва да разглежда възможностите за използване на медиацията. Ако не избере това, трябва да издаде писмен документ, в който да посочи, че е разгледал медиацията като вариант, но е заключил, че е необходима съдебна мярка. Ако прокурорът предложи медиация, той трябва да уведоми заподозряното лице, жертвата и техните законни настойници, че има условия за медиация и че трябва да се свържат с медиаторски център, като например Службите за образователни и възстановителни дейности (СОВД) във Федерация

Валония- Брюксел.³⁶ Освен това, той ги уведомява за правото им на правен съвет, преди да пристъпят към медиация.

Прокурорът също така уведомява и службата по медиация за своето решение, която от своя страна има задължение за го информира, ако жертвата, заподозреният малолетен и техните представители не се явят в центъра за медиация. Службата по медиация уведомява прокурора, ако страните не са съгласни да получат услугата, ако постигнат споразумение помежду си преди медиацията или ако медиацията е неуспешна.

В случаите, когато медиацията е възможна, службата предоставя на прокурора доклад за напредъка в рамките на два месеца. Ако страните постигнат съгласие чрез медиация, предложеното споразумение се изпраща на прокурора за одобрение, което той дава, освен ако споразумението е „в противоречие с обществения ред“. Службата по медиация изготвя доклад за изпълнение на споразумението, което непълнолетният трябва да спазва. Когато това споразумение бъде изпълнено, прокурорът може да реши дали в случая са необходими допълнителни стъпки или мерки, но в повечето случаи това води до прекратяване на делото. Ако медиацията не се счита за успешна, прокурорът може да изпрати делото на съд за непълнолетни, но процесът на медиация и съдържанието му остават поверителни и не могат да бъдат използвани срещу непълнолетния.

Както беше посочено по-горе, когато получи дело с непълнолетен съдията (или магистрата) първо трябва да обмисли възстановителна мярка, която включва медиация/ГВК, съгласно законодателството от 2006 г. Ако съдът за непълнолетни или съдия предлагат медиация или ГВК, те могат да се изпълнят с други мерки. Както и при прокурора, и тук службата по медиация води изпълнението и страните трябва да се съгласят да участват, за да продължи

процесът. Докладването за успешна или неуспешна медиация също се извършва от службата по медиация. Ако се постигне споразумение за медиация или декларация за намерение за провеждане на ГВК, те се добавят към съдебното дело, а споразумението се одобрява от съда. Процесът на ГВК и медиацията трябва да останат поверителни и да не оказват влияние върху по-нататъшните производства срещу непълнолетния.

Заедно с медиацията и ГВК, съдът за непълнолетни може да обмисли други мерки или комбинация от тях, които най-вече позволяват на непълнолетното лице да остане в своята обичайна среда. Тези мерки могат да включват изготвянето от непълнолетния на писмен проект, действия като извинение на жертвата, поправка на щети, лечение, участие в програми за обучение, посещаване на програма за младежки постижения или програма за „повторно включване в училище“. В тази ситуация непълнолетният представя на съда предложени проект и ако бъде приет, Службата за съдебна защита наблюдава и докладва за неговото изпълнение. Ако проектът е незадоволително завършен, съдът може да приложи други мерки на непълнолетния. Изследванията установиха, че тази инициатива рядко се използва и рядко е успешна.

Законът от 2006 г. постановява, че обществено полезния труд и образователните и обществени услуги могат да бъдат изпълнявани, заедно с други мерки, съответно за 30 часа или 150 часа. СОВД разговаря с непълнолетния и му предлагат работа, която трябва да бъде извършена в институция с определена социална цел. СОВД води разговори с непълнолетното лице, по време на които предлага вид работа, която да се извършва в институция с определена социална цел, и по друг начин да наблюдава нейното изпълнение, включително „процес на размисъл“ относно техните действия с непълнолетния и евентуално тяхното семейство. и по друг

начин да контролира нейното прилагане, включително „процес на размисъл“ относно действията им с непълнолетния и евентуално семейството им. След изпълнението на мярката, съдията за непълнолетни преглежда доклада на СОВД и оценява резултата от нея. Някои оспорват валидността на възстановителния аспект на този подход, е тъй като отношенията с жертвата не са ясно решени, щетите не са възстановени, и така извършването на труд изглежда повече като наказание, отколкото да има възстановителен резултат. За непълнолетните над 16-годишна възраст, обвинени в извършване на деяние, законът от 2006 г. предлага и платена работа за не повече от 150 часа за компенсиране на жертвата или за внасяне на средствата във фонд за взаимопомощ. Такава работа може да се комбинира с други мерки. Някои твърдят, че чисто финансовата мотивация на тази мярка не я прави нито възпитателна, нито възстановителна и дори една от службите СОВД отказва да се съобрази с нея.

Съдът за непълнолетни може да приложи и мярка „участие в обучения или „модули за осведоменост“, които имат за цел да подчертаят въздействието на деянието върху жертвата и други последици от подобно поведение. Тези обучения се организират от СОВД и могат да включват групи за подкрепа, проекти вътре в общността и срещи в зависимост от темата (управление на гнева, злоупотреба с вещества и др.). Непълнолетните посещават обученията заедно с представител на СОВД, който докладва на съдията. Експертите разглеждат тази мярка като комбинация между защитен и възстановителен подход.

БЪЛГАРИЯ

ПРЕГЛЕД

България няма специализирана или отделна съдебна система за деца. Основа-

ното законодателство, Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБППНМ), връща от 50-те години на миналия век наказателния фокус върху постъпки на непълнолетните като хомосексуални действия, бягане от къщи и училище, употреба на алкохол за деца на възраст до 8 г. През 2000 г. България прие Закон за закрила на детето, за да осигури правото на детето на нормално физическо, психическо, морално и социално развитие. На хартия двата закона работят паралелно, но целите на ЗБППНМ създадоха системно възприемане на децата като потенциални нарушители в конфликт с обществото. България се присъедини към ЕС през 2007 г., но все още не е транспонирила напълно трите директиви относно правосъдието за непълнолетни.

НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ И ПРАВОРАЗДАВАНЕТО ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Данните за 2012-2016 г. показват, че за този период, по-малко деца са встъпили в досъдебното производство или са заподозрени в престъпления и че все повече деца получават оправдателни решения. Въпреки това, през този период се отчита по-висок процент деца, които са задържани по време на досъдебното производство.

Децата в България обикновено са заподозрени или обвинени в извършването на дребни престъпления. Процентът на опитите за или извършено убийство и изнасилване е постоянно нисък, докато престъпления като кражба, грабеж, хулиганство и увреждане/унищожаване на собственост са най-чести. Престъпления свързани с „разврат“³⁷ също се появяват в статистиките за всяка година. Докато „българската правна система не предвижда мерки за отклоняване“³⁸, съгласно закона прокурорите могат да отклонят заподозряното дете от наказателното производство, като поискат от Комисията

³⁶ French-speaking community in Belgium.

³⁷ Престъпленията по раздел VIII от Наказателния кодекс (чл. от 149 до 159), България, са свързани със сексуално насилие, сексуална експлоатация, порнография и т.н.

³⁸ Гитева, 2017 г., стр.25.

за борба с противообществените прояви на непълнолетни и малолетни да наложи „възпитателна мярка“³⁹ — най-често предупреждение или „поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател“. Освен това прокурорът може да избегне или прекрати досъдебното производство в случаи на деца, заподозрени или обвинени в престъпление, което „не представлява голяма обществена опасност“, ако е извършено поради „увлечение или безразсъдство“. В тези ситуации, както и по-горе, ще бъде приложена възпитателна мярка от съда или местната комисия. Децата не изпълняват доброволно тези мерки и неспазването им води до налагане на по-сериозни мерки. В допълнение, това отклоняване е възможно само за тези, които все още са на възраст под 18-годишна възраст по време на наказателното производство.

От 2012 г. до 2016 г. броят на осъдените за престъпления деца е намалял с повече от 50%. Осъдените деца, които не са получили пробация, публично порицание или глоба, са осъдени на лишаване от свобода от 6 месеца (в повечето случаи) до 10 години. В случаите на лишаване от свобода момчетата на възраст 14-18 години се изпращат в поправителен дом, докато момичетата от същата възраст - в специално звено на женски затвор. Европейският съд разкритикува тези институции като не отговарящи на минималните критерии за места за лишаване от свобода и заяви, че поставянето в тях би имало отрицателно въздействие върху непълнолетните.

СИСТЕМА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

В България няма специализирани детски съдилища. От 1991 г. с ратифицирането на Конвенцията за правата на детето, България предприе мерки за ратифициране на редица международни договори за правата на човека и прие Закона за закрила на детето през 2000 г. Въпреки това ЗБППНМ остава най-влиятелната част от законодателството, и продължава да насърчава об-

³⁹ ЗБППНМ

⁴⁰ Гитева, 2017 г., стр.18.

щественото възприемане на децата като непълнолетни правонарушители, които имат антисоциално поведение, с което се води борба. Съгласно действащото законодателство няколко органа изпълняват административните функции на правосъдието за непълнолетни: прокуратурата, Централната и местните комисии, служителите в Детска педагогическа стая (полицията), затворените институции съгласно ЗБППНМ и пробационните служители.

Няма специализирани прокурори за деца в конфликт със закона. От прокурорите се изисква да участват в обучения по въпроси, свързани с правосъдието за деца, и да споделят своите знания с други прокурори. В това отношение Министерството на правосъдието съобщи, че „... *бившият главен прокурор подкрепяше редовни, експертни дискусии сред професионалните общества, свързани с правосъдието за децата и инициативите ... има общо положително отношение към специализацията в областта на детското правосъдие*“⁴⁰. По същия начин няма специализирани съдилища или съдии, които да работят с непълнолетни. Съгласно Наказателно-процесуалния кодекс, съдебните заседатели по тези дела трябва да бъдат учители или преподаватели.

Централната комисия за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните се състои от представители на различни министерства и работва и предлага програми и дейности на министерства и неправителствени организации за предотвратяване и ограничаване на „криминогенните фактори“. Местните комисии се организират на общинско ниво и са насочени към деца от 8 до 17-годишна възраст. Тази система се критикува от международните органи за липса на независимост и безпристрастност, тъй като тя има властта да обвинява и преследва, но също така решава и насочва. Освен това, работата на местните комисии не гарантира правата на детето. Обществените възпитатели работят

в местната комисия, за да „коригират“ и „превъзпитават“ непълнолетните и да оказват помощ на родителите. Те са също така натоварени с уведомяване на съответните власти за всяка физическа или психологическа заплаха за развитието на детето.

Инспектори в Детските педагогически стаи, основно полицейски служители с педагогическо образование, също работят в рамките на ЗБППНМ и имат за задача да идентифицират децата, участващи в престъпни или антисоциални действия, да наблюдават определени възпитателни мерки, да идентифицират децата-жертви, да съобщават на родители/настойници за нарушаване на правата на детето и да извършват наблюдение на „изложени на риск“ или „неконтролируеми“ деца, осъдени от съда. Прокурорите и пробационните служители трябва да получат обучение. Пробационният служител, социален работник, инспекторите в Детските педагогически стаи и членове на местната комисия работят заедно, за да създадат пробационни програми, програми за работа в общността, препоръки към пробационния съвет и доклади до съда (ако е необходимо) за всяко дете. С изключение на наблюдението за заплахи за физическото/психическото благосъстояние на детето, е ясно, че ролята на комисииите, обществените възпитатели и ДПС се фокусира върху изпълнението на наказателни мерки, а не върху цялостната защита или рехабилитация на деца в конфликт със закона; комисията няма правно задължение да осигурява грижата за дете след изпълнението на наложените възпитателни мерки.

Децата на възраст под 8 години, които са обвинени в престъпно или антисоциално поведение (или се считат за изложени на риск да участват в такива дейности), могат да бъдат поставени в социално-педагогически интернати или възпитателно

⁴¹ Ibid, стр.20.

⁴² Чл. 13 от НПК, България

⁴³ Гл. 30 от НПК, България

⁴⁴ Чл. 385 от НПК, България

училище-интернат, ако са извършили „противообществен“ акт и нямат „среда, подходяща за нормално възпитание“⁴¹. Момчетата на възраст над 14 години се изпращат в поправителен дом, а момичетата отиват в специално отделение на женския затвор. Малолетни и непълнолетни лица, които нямат постоянен адрес на живеене, скитат, просят, проституират, злоупотребяват с наркотици или алкохол или просто са пренебрегвани, могат да бъдат настанени във временни домове за максимум 2 месеца, където получават медицинска, психологическа и педагогическа оценки, както оценка за това дали трябва да бъдат върнати в домовете им. Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) критикува тези институции, за това че не отговарят на минималните изисквания, за да бъдат считани за места за лишаване от свобода.

ПРАВА НА ДЕЦА, ОБВИНЕНИ ИЛИ ЗАПОДОЗРЕНИ В НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО И ПРИ ОТКЛОНЯВАНЕ

Както бе споменато по-горе, децата на възраст под 18 години, които не са извършили престъпление, което не се счита за сериозна заплаха за обществото поради „увлечение“ или „безразсъдство“, може да бъдат подведени под наказателна отговорност и по отношение на тях могат да се приложат алтернативни мерки по ЗБППНМ ⁴². Настоящото законодателство не предвижда възстановяващи мерки, медиация, помирение, конференции и присъди, или отклоняване в тесен смисъл. Въпреки това, по време на досъдебното производство или по време на съдебен процес прокурорът или съдията може да отнесе случая до местната комисия, за да вземе решение за възпитателни мерки. Наказателно-процесуалния кодекс установява „Специални правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни“⁴³. Само специализирано обучени следователи могат да водят досъдебно производство срещу деца⁴⁴,

но не е ясно какви са тези обучения. По време на изслушването на детето трябва да присъства педагог или психолог, но за това се иска разрешение от следователите. НПК също така предвижда, че съдебните заседатели трябва да бъдат учители или преподаватели, а родителят или настойникът на детето трябва да бъдат уведомен за производството и да им бъде позволено да присъстват, ако желаят. Докато в кодекса се твърди също, че децата трябва да бъдат задържани в досъдебното производство само в изключителни случаи, данните от 2012-2016 г. сочат, че има увеличение на процента на децата, задържани в досъдебна фаза. Дете може да бъде помолено да напусне съдебната зала по време на делото, ако се смята, че представената информация може да го отрази негативно. Най-спорно е, че ако детето извърши престъпление, в съучастие с възрастен, производството се води по общи правила.

Директива 2016/800/ЕС не е транспонирана в законодателството. Във връзка с Директива 2012/13/ЕС са направени пет изменения в законодателството, три от които са в съответствие с правата, предвидени в нея. Най-добре транспонираната директива е 2012/29/ЕС относно правата, подкрепата и защитата на жертвите, с 16 изменения, не всички от които са свързани с предмета на директивата, а някои не се прилагат все още.

СЪСТОЯНИЕ НА ИНСТИТУТА НА „ОТКЛОНЯВАНЕ“ В БЪЛГАРИЯ

Някои разпоредби на Наказателния кодекс посочват, че съдът може да наложи възпитателна мярка вместо да образува наказателно производство срещу дете. ЗБППНМ признава възстановителното правосъдие по отношение на извинението и компенсиранието на жертвата⁴⁵, както и задължението за извършване на труд в обществена полза. Въпреки това, когато се прилагат тази или други мерки по закона, делото на детето не се прекратява, а по-скоро се прехвърля на орган с квази-съдебни правомощия. Освен това

⁴⁵ Чл. 13 от НПК, България

детето трябва да се съобрази с образователните или възпитателни мерки, предвидени от съда или местната комисия, или може да бъде изправено пред по-тежко наказание. Преминването към местна комисия не отговаря на международните стандарти и често отразява наказателни, а не възстановителни цели.

ДОБРИ ПРАКТИКИ

В България водещи относно добрите практики са НПО. Осигуряването на финансиране за доказани практики, обаче, изглежда е голямо предизвикателство. В резултат на това онези, които търсят финансова подкрепа от правителството, са регистрирали своите програми като социални услуги за деца. Институтът за социални инициативи и практики, например, е създал редица полезни модели, публикации и обучения за подпомагане на деца в конфликт със закона. УНИЦЕФ и община Сливен създават комплекс от интегрирани услуги (образование, социални услуги, правосъдие, правоприлагане, здравеопазване и заетост) за деца в конфликт със закона, който включва и временно настаняване. Те кандидатстват за държавно финансиране. Каритас - Русе и Общност за помирително правосъдие - България изпълняваха проект за намаляване на престъпността сред децата в две общини, чрез наставничество, консултации и обучения за преодоляване на поведенческите проблеми. Родители, семейства и мрежи от доброволци работиха заедно за създаване на групи за подкрепа, обучителни посещения за тези, които вземат решенията относно политиките за деца, конференции и обучения. Програмата приключи поради липса на финансиране.

ХЪРВАТИЯ

ПРЕГЛЕД

Отклоняването е дългогодишна практика в Хърватия. Законът за съдилищата за непълнолетни установява, че отклоняването може да бъде предложено във всяка фаза на наказателното производство за

деца, обвинени в дребни престъпления. Програмата STOP, възприета като практика от Холандия, се счита за успешен модел на отклоняване. Програмата работи в Загреб със съдействието на непълнолетни, техните родители, полиция, професионалисти по закрила на детето, млади съдии и неправителствени организации. Широкото приемане на мерки като STOP, обаче, е ограничено отчасти от общото вярване, в противоречие с наличните данни, че престъпленията, извършени от непълнолетни се увеличават. Освен това специалистите по детско правосъдие изразяват загрижеността си, че не всички участници в съдебната система за непълнолетни разбират прилагането на отклоняване и че то може да не бъде от полза за всички деца по еднакъв начин.

НЕПЪЛНОЛЕТНИТЕ И ПРАВОНАРУШАВАНЕТО ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Според законодателната основа на хърватската съдебна система за непълнолетни, само дете на възраст между 16 и 18 години може да бъде осъдено на лишаване от свобода. На децата на възраст под 16 години се налагат възпитателни мерки, а тези на възраст под 14 години се насочват към центрове за социални грижи.

Както и в други страни от Централна и Източна Европа, през 90-те години Хърватия се сблъсква с бързото нарастване на престъпления, извършвани от непълнолетни. Въпреки това, през 2011-2016 г. броят на докладваните, обвиняемите и осъдените непълнолетни нарушители намалява с повече от 50%. Най-високият брой на докладваните престъпления, през този период, е за престъпления срещу имуществото, последвано от физическо увреждане на друго лице. Също през този период броят на повторните нарушители спадна почти наполовина. Въпреки това, като цяло се наблюдава увеличение на процента на престъпленията, извършени от млади жени.

През 2011-2016 г., при непълнолетните, които са регистрирани за извършване на престъпление и отклонени от наказател-

но производство, решението за отклоняване се основава на това, което е в техни най-добър интерес или в интерес на обществото. Друга част от тези непълнолетни избягват наказателното производство поради маловажния характер на престъплението, липсата на подозрение, други обстоятелства, различни от вината, или решението, че няма състав на престъпление. За тези, отклонени по време на предварителното производство, решението се основава на липса на доказателства, като прокурорът се отказва от обвинението, изключва вината или престъплението се счита за незначително или ненаказуемо. От 1739 докладвани млади нарушители през 2015 г., 1306 са били отклонени преди или по време на предварителното производство.

СИСТЕМА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Анализът показва, че Хърватия е приела законодателство в съответствие с международните стандарти, които защитават правата на детето в наказателното производство. Системата за правосъдие за непълнолетни в Хърватия се урежда от Закона за съдилищата за непълнолетни. При образуване на наказателно производство, разпоредбите, предвидени в него, се прилагат за лицата под 23-годишна възраст. Децата на възраст под 14 години не носят наказателна отговорност и се препращат към център за социални грижи. В случаите, когато детето е съучастник в престъпление с пълнолетно лице, то се съди съгласно Закона за съдилищата за непълнолетни, с изключение на редките случаи, при които процедурите не могат да бъдат разделени и съдебният състав е взел обратното решение.

Полицейските служители, съдиите и прокурорите, участващи в процесите с непълнолетни, получават специално обучение, например за провеждане на разпит, при който се вземат предвид когнитивните способности и личните характеристики на детето. Освен това детето има право на адвокатска защита в хода на производството и му се назначава специализиран

адвокат, ако не може само да си осигури такъв. Центровете за социални грижи също са ангажирани във всички производства с непълнолетни, като правомощията им включват: защита на техните права и благосъстояние, да представят предложения и предупреждения относно доказателства за да подпомогнат взимането на съдебно решение. Защитата на неприкосновеността на личния живот на детето е гарантирана в хода на производството.

Само прокурорите могат да започнат наказателно производство срещу дете в конфликт със закона, извършило престъпление, за което се предвижда наказание лишаване от свобода за повече от пет години. За по-дребни престъпления, прокурорът може да реши да не започне производство, ако обвиняемият е готов да възстанови или компенсира щетите, да вземе положително обществено полезен труд или да бъде подложен на лечение за злоупотреба с вещества. Тези мерки трябва да бъдат изпълнени под надзора на центъра за социални грижи. Прокурорите могат също така да откажат образуване на ново производство или налагане на мерки за второ престъпление, ако обвиняемият вече изтърпява наказание за предишно престъпление.

СЪСТОЯНИЕ НА ИНСТИТУТА НА „ОТКЛОНЯВАНЕ“ В ХЪРВАТИЯ

Хърватия има история на отклоняване, както и спад на престъпността сред младите хора. И все пак, широката общественост и някои професионалисти в областта на социалните услуги за деца смятат, че сегашната система за правораздаване на непълнолетни трябва да бъде „по-строга“ по отношение на непълнолетните нарушители. Освен това, въпреки силния теоретичен контекст, изразяващ предимствата на отклоняването, онези, които работят в системата за правосъдие на непълнолетни, изразиха подозрение или силни мнения срещу отклоняването, основано на личен и локализиран опит.

ПРОГРАМАТА STOP

Като една всеобхватна и изключително успешна програма за отклоняване, програмата STOP, се изпълнява в град Загреб въз основа на модела „без осъждане“, внесен от Холандия. Приемането на програмата включва осъзнаване на младежите на отговорността от поведението им, доброволно участие в обществено полезен труд за подновяване на връзката им с общността, активно участие на родителите и консултиране или обучение. Тя се ръководи от „Асоциацията на съдиите за непълнолетни, семейни съдии и други професионалисти, които работят с деца и младежи“, заедно с НПО „Фарма“, Хърватската асоциация на социалните работници и „Асоциацията за извънсъдебно уреждане на спорове и медиация в наказателното производство“.

Ако непълнолетният е извършил дребно престъпление, това е първият конфликт със закона и ако е готов да поеме своята отговорност, то може доброволно да вземе участие в програмата STOP. Специално обучен полицейски служител може да информира детето и неговия родител/настойник за програмата и ако те се съгласят да вземат участие, служителят ще започне процедура със служители по закрила на детето, обикновено социален работник, който ги води през програмата. Заедно с консултирането, с участието на НПО се избира дейност, чрез която да се коригират щетите, които е нанесъл непълнолетният. Неправителствената организация наблюдава работата на детето, а специалистът по закрила на детето представя доклад на Асоциацията на съдиите относно успешното завършване на програмата. Ако детето не успее да завърши програмата, полицията може да започне дело срещу детето и неговия родител/настойник.

УСЛОВИЯ И ФАКТОРИ, ВЪЗПРЕПЯТСТВАЩИ ОТКЛОНЯВАНЕТО

Докато програмата STOP се разглежда като форма на наказание, онези, които са участвали в нея, коментират, че това е положителен опит и че те са били много

доволни. В същото време програмата е достъпна само в и около Загреб. Други градове също изразяват интерес, но липсва подкрепа за разширяване на програмата. Професионалистите, занимаващи се с деца в конфликт със закона, признават пропуските в системните добри практики: „Имаме дупки в системата. Не искам да създавам впечатлението, че не вярваме в отклоняването ... Случва се непълнолетните да бъдат изоставени. Това е лошо послание: младите хора осъзнават, че системата не ги защитава, не я интересува ... Друг заяви, че „Днес няма напредък в закрилата на детето ... тя е или тежко наказание, или изобщо никаква реакция“.⁴⁶

УНГАРИЯ

ПРЕГЛЕД

Въпреки, че Унгария прие законодателство в съответствие с трите директиви на ЕС, волята и способността за прилагането му са сериозно възпрепятствани от наказателната политическа реторика (особено по отношение на престъпността, свързана с наркотиците), негативното обществено възприемане (въпреки намаляването на престъпността), липсата на финансиране, обучение, разбирането на ключови концепции за отклоняване, както и претоварените съдебна система и система за защита на децата. И все пак новите наказателни процедури, които трябва да бъдат въведени през 2018 г., дават надежда на тези, които признават значението на отклоняването. Обсъждайки новите процедури, министърът на правосъдието заяви: „Опитахме се да отворим възможно най-широка възможност за отклоняване“.

ДЕЦАТА В СИСТЕМАТА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Въпреки, че са се увеличили случаите на определени престъпления (вандализъм, имуществени престъпления, престъпления, при които се упражнява насилие и престъпления, свързани с наркотици), об-

⁴⁶ Ibid. Стр.39.

⁴⁷ За сериозни престъпления минималната възраст за носене на наказателна отговорност в Унгария е 12

щият брой на децата и младежите (най-вече на 14-годишна възраст), извършили престъпления в Унгария е намалал с над 30% през 2011-2016 г.⁴⁷ Същевременно броят на отклонените млади нарушители също намалява с близо 30%. Най-забележимо е, че отклоняването на непълнолетни, извършили престъпления, свързани с наркотици, кражби и вандализъм спадат драстично: близо 98% за престъпления, свързани с наркотици, 60% за вандализъм и 40% за кражби. Това важи за всички видове престъпления, които са се увеличили през разглеждания период. Освен това селските райони, в които достъпът до образование, заетост и услуги за закрила на детето е много ограничен, бележат най-висок процент на престъпления, извършени от непълнолетни.

СИСТЕМА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Основополагащият документ за правосъдието по отношение на малцинствата в Унгария датира от 1908 г. и се фокусира върху ресоциализацията и възпитанието. През 2006 г. бе предложен и отхвърлен отделен наказателен кодекс за извършителите на престъпления на възраст между 14 и 18 години. В Унгария няма отделно законодателство, кодекс или институционална система за ненавършилите пълнолетие лица. Защитата на непълнолетните попада в обхвата на Основния закон на Унгария, Наказателния кодекс, влязъл в сила през 2013 г., Закона за наказателно производство от 2013 г., Закона за закрила на детето от 1997 г. и Закона за нарушенията от 2012 г. Наказателният кодекс определя минималната възраст за наказателна отговорност „като възраст между дванадесет и осемнадесет години към момента на извършване на престъпление“. Освен това в него се посочва, че: „На младеж се налага наказание, когато прилагането на дадена мярка изглежда непрактично. Само мерки могат да бъдат наложени на лице, което не е навършило четиринадесет години към момента на извършване на престъплението ... Броят на

младите нарушители на възраст между 12 и 14 години се е увеличил драстично през 2016 г. Докато Законът за нарушенията, който регламентира по-дребните престъпления, съдържа глава относно защитата на непълнолетните, Законът за закрила на детето набляга на „възпитанието на млади правонарушители“, които се възприема от държавните институции като „специално наказание“. През 2015 г. бе създадена нов правен институт за превантивна пробация.

Съгласно Закона за закрила на детето, наказателното производство за деца под 12-годишна възраст се прекратява и последните за детето се поемат от системата за закрила на детето, която също се занимава с превенция и последваща грижа. Системата за закрила на детето, обаче, е изправена пред сериозни проблеми по отношение на капацитета, финансирането и персонала. Освен това, няма специално наказателно законодателство и отделни съдилища за непълнолетни. Националната служба за съдебната власт/Националният съдебен съвет може да възложи на съдиите да се произнасят по дела с непълнолетни, а Наказателно процесуалният закон определя, че „в първоинстанционния съд, единият от членове в състава, е учител“. По същия начин няма специализирани адвокати, които да представляват деца в наказателното производство.

Според унгарския Наказателен кодекс от 2013 г., за не толкова тежки престъпления съдиите следва да прилагат мерки на непълнолетните, а не да налагат санкции като лишаване от свобода. За 25-33 % от младежите, които са били отклонени, отклоняването най-често води до пробация, докато съдилищата често използват „труд в обществен интерес“ като алтернативна санкция. Тези, които са изправени пред наказателно производство, чакат средно 3 години (от постановление за започване на разследване до получаване на съдебно решение с юридически последици), като по този начин се възпрепятства правото на детето на процес без неоснователно забавяне. Според един от специалистите

за лечение на зависимостите, интервюиран за изследването: „Ако наказателното производство продължи няколко години, то губи целия си „чар“... и възпитателната му стойност е минимална“. Освен това, въпреки че необходимото законодателство е налице, за да се гарантира правото на навременна процедура, както отбеляза един прокурор, „... ключовият човек не е полицейски служител или прокурор, а съдията. Ако има много дела, той ще отложи процеса или ще определи датата на изслушването или съдебната заседание месеци по-късно.“ Следователно гарантирането на правата на децата в Унгария е нарушено от претоварена съдебна система.

СЪСТОЯНИЕ НА ИНСТИТУТА НА „ОТКЛОНЯВАНЕ“ В УНГАРИЯ

Годината на детското правосъдие в Унгария (2012 г.) имаше за цел да защити децата-жертви и свидетели чрез изменения и регламенти, базирани на насоките на Съвета на Европа. Националната съдебна служба създаде работни групи за утвърждаване на тези права по време на съдебни производства и при обучението на съдиите. В тази връзка, по отношение на децата извършители на нарушения, Министърството на правосъдието отбелязва, че „Новият закон за наказателното производство ще промени тази парадигма като разшири концепцията за правосъдие съобразено с интересите на децата към непълнолетните нарушители“.

По време на изследването в Унгария не действат конкретни закони за отклоняване; то не е съществена част от инициативите за правосъдие, насочено към децата, и не са организирани конкретни обучения по темата. Методите на отклоняване, установени от Наказателния кодекс и Наказателно процесуалния закон, включват: медиация, извинение, предупреждение, извършена работа като компенсация, пробация с надзор и лечение от зависимост от наркотици. Според професионалистите, задачата за прилагане на отклоняването принадлежи на прокурора, въпреки че Наказателният кодекс установява, че съдията може да разпорежи предупреждение, полагане на труд или

пробация с надзор по време на съдебната процедура. Не могат да се използват никакви форми на отклоняване след вземането на решението на съда.

Наказателният кодекс включва разпоредби относно отклоняването в случаи на престъпления, свързани с наркотици. В Унгария наказателното преследване на престъпления, свързани с наркотици, може да бъде спряно, ако нарушителят участва в програма за рехабилитация, получава лечение за злоупотреба с вещества или участва в превантивното образование програми на общността. Експертите по правата на човека критикуват този подход като ненужно въвличане на децата в наказателно дело, като същевременно позволява производството и трафика на наркотици да продължат. Освен това, според статистическите данни, през периода 2013-2016 г. броят на непълнолетните извършители на престъпления, свързани с наркотици, бързо се увеличава, докато броят на тези деца, на които е предложено отклонение, намалява значително.

Вътрешни фактори, допринасящи за отклоняването

Според мнението на интервюираните във фокус-група изследователи, Годината на детското правосъдие е довело до реформиране на процеса на назначаване на съдии (и надежда за назначаването на по-компетентни съдии), създаването на програма за ученици от гимназията относно съдебната система, работна група, разработила материали, които са подходящи за децата, относно техните права децата и воля за подобряване на използването на 56 „сини стаи“ за изслушване на деца. Оптимизмът се изразява и в приемането на Наказателно процесуалния закон, който влезе в сила през 2018 г.

„Имаше две изслушвания и през първото няха адвокат. Баща ми беше с мен. Адвокатът не каза почти нищо на второто заседание, освен че имам право да не казвам нищо или да кажа „Не знам“ или „Не помня.“ (дете, 15г., Унгария)

Външни фактори, допринасящи за отклоняването

Ангажираните с темата професионалисти са разработили механизми за сътрудничество на местно равнище, което предлага известна надежда в подкрепа на отклоняването в Унгария. Те признават, че отклоняването е начин да се избегне заклеимяването.

ОГРАНИЧЕНИЯ ЗА ДОСТЪПА НА ДЕЦАТА ДО ОТКЛОНЯВАНЕ

Вътрешни

Докато Директива 2016/800 гласи, че институциите и служителите, ангажирани с деца, които са в конфликт със закона, трябва да „получат специфично обучение по отношение на правата на детето до ниво, подходящо да осъществяват контакт с деца, подходящи техники за разпит, детска психология и комуникация с детето“, професионалистите в Унгария получават недостатъчно или не получават такова обучение. Професионалистите, които се опитват да предоставят информация, не са обучени да оценят умственото/емоционално / когнитивно състояние на детето, за да комуникират ефективно с него. Освен това, сред професионалистите и децата липсва истинско разбиране за отклоняването, което да съвпада с духа на закона. Недостатъчните ресурси също оказват влияние върху качеството на услугите, предоставяни на заподозрени и обвиняеми деца. Един от интервюираните настоящи на дете отбелязва, че „в началото няха компютър и мобилен телефон“. Освен това в Унгария липсват адекватни, последователни и широко разпространени оперативни и професионални стандарти, както и мултидисциплинарно сътрудничество между органите, участващи в наказателните производства. С оглед на това се оказва, че професионалистите, които не докладват за злоупотреба с деца, всъщност разрешат тези проблеми да се случват на децата. Колебанието да се вземе решение от името на дете, особено по отношение на отклоняването, говори за силната йерархия, присъстваща в унгарската съдебна система, както и за бюрокра-

тичните и административни тежести върху професионалистите, работещи в нея.

Външни

Новият Наказателно-процесуален кодекс гласи, че всички лица на възраст под 18 години са уязвими, но като цяло заподозрените или обвиняемите деца не се считат/третираат като такива. Натовареността на професионалистите в системата на правосъдието за непълнолетни оставя малко време за обучение, намалява личната мотивация и бързо води до „професионално прегаряне“. Освен това, макар расизмът и ксенофобията да не са директни, практиките предполагат съществуването им.

РУМЪНИЯ

ПРЕГЛЕД

Според наличната литература, законодателство, интервюта с професионалисти в областта на правосъдието за непълнолетни, Румъния не само отговаря на международните и европейските стандарти, но също така отклонява от съдебни производства повече деца, отколкото такива, срещу които започва подобни процедури. Като такава „Румъния се нарежда сред най-напредналите страни в Европа по отношение на правосъдието по отношение на непълнолетни“⁴⁸. Въпреки това, след задълбочен преглед, се откриват области, в които могат да се направят подобрения, като например специализирано обучение за професионалисти в сферата на правосъдието за деца, по-големи усилия за включване на семейството, сътрудничество между институциите и усъвършенстване на стандартите и процедурите за контрол върху задълженията, които да гарантира, че текущото съотношение на децата, отклонени от съдебни процедури спрямо тези попаднали в наказателното производство, остава стабилно или се увеличава.

⁴⁸ Durnescu et al. 2017 г., стр.61.

⁴⁹ Ibid, стр.30,

ДЕЦАТА В СИСТЕМАТА ЗА ПРАВОРАЗДАВАНЕТО ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Полицията е първата институция, с която децата в конфликт със закона се сблъскват. Полицията обаче не поддържа статистически данни за профила на извършителите и жертвите, а само за извършените престъпления. Поради това няма достатъчно данни за възрастта и пола на регистрираните или обвиняемите непълнолетни нарушители. Децата под 14-годишна възраст и тези на възраст 14-16 години, които не са наказателно отговорни, се съобщават на Департамента за закрила на детето (ДЗД), който съгласно закона отговаря за социалното състояние на детето. Това може да се счита за „първата и най-разпространена форма на отклоняване“⁴⁹. В тези случаи, ДЗД разработва план за закрила, който може да включва: настаняване в жилищен център или в разширено семейство (връзка с кръвно или приемно семейство), специален надзор или настаняване при спешни случаи. От тези, на които е постановена мярка за настаняване, повече от половината са обвинени в кражба, а сред 21 деца в Центъра „Свети Стефан“ има деца, обвинени в проституция и убийство. На национално равнище, в периода 2011-2016 г., средно 95 деца годишно са били настанявани в социален дом без конкретен срок. Ако дете от тази възраст, наказателно неотговорно, остане в дома, то се поставя под специализиран надзор, който трябва да се контролира от ДЗД или местните социални служби. Както и при мярката за настаняване, повечето от тези деца са обвинени в кражба. От 2011 г. до 2016 г. броят на децата, които са в конфликт със закона, поставени под специализиран надзор, спада от 988 на 454.

През 2014-2016 г. (от началото на 2014 г. е в сила нов Наказателен кодекс) средно 8000 деца са били обект на проверка от прокуратурата. Това са деца на възраст над 14 години, които са наказателно отговорни. От 2014 г. до 2016 г. броят на пре-

кратните дела, включващи тези непълнолетни, е нараснал от 4268 на 5471 през 2015 г., преди да падне до 3590 през 2016 г. В същото време изпращаните на съд лица са намалели от 3548 през 2014 г. на 2966 през 2015 г., и 3883 през 2016 г. Сред тези случаи най-често са извършва квалифицирани състави на кражди (средно около 1500), последвано от квалифицирани състави на грабеж (около 500) и грабеж (около 250).

Прокурорите могат да спрат или да прекратят дело срещу непълнолетен в конфликт със закона. Ако делото бъде спряво, детето може да бъде натоварено с определени задължения, които, след като бъдат изпълнени, ще доведат до прекратяване на делото. През 2016 г. „повече от 4 000 деца са били отклонени ... докато само 3 883 деца са изпратени пред наказателен съд“. От лицата, които се явяват пред съда, на 521 са наложени възпитателни мерки без лишаване от свобода, на 397 са наложени мерки с лишаване от свобода или затвор, и на практика никой не е получил условна присъда (в резултат на новия Наказателен кодекс, който дава приоритет на възпитателните мерки). За онези, които очакват съдебен процес, прокурорите могат да наложат: „полицейско задържане“ до 24 часа; „съдебен контрол“, по време на който обвиняемият е длъжен да изпълнява определени задачи като явяване в полицията и уведомяване на полицията за промени в адреса и т.н.; лечение при злоупотреба с вещества; електронно наблюдение; и ограничаване на контакти с хора или посещаване на определени места като превантивни мерки. Непълнолетните могат също да бъдат обект на домашен арест или предварително задържане, като последният, в етапа на съдебното производство, може да бъде удължен до 5 г. Родителите или преподавателите трябва незабавно да бъдат информирани за полицейското или предварителното задържане. От общия брой на децата, които са изправени пред съд, 11,5% са били

⁵⁰ Ibid, стр.55.

⁵¹ Durnescu et al. 2017 г., стр.23.

⁵² Ibid.p.23.

обект на мерки за предварително задържане през 2016 г. - с 4.1% повече от 2011 г..

СИСТЕМА ЗА ПРАВОСЪДИЕ ЗА НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Законите, установяващи системата за детско правосъдие в Румъния, включват Наказателния кодекс, Наказателно-процесуалния кодекс, Закона за закрила на детето и законите, отнасящи се до наказанията и мерките, свързани с наказанието лишаване от свобода. Институциите, занимаващи се с правосъдието за непълнолетни в Румъния, включват полицията, прокуратурата, съдилищата, пробационните служби, социалните служби, отделите за закрила на детето, комисиите за закрила на детето, жилищните центрове, възпитателните центрове и централните за задържане. Процедурите срещу непълнолетни са поверителни - „не могат да се използват публични и видео технологии в специални случаи“⁵⁰.

Полицията е първата е първата институция, с която дете в конфликт със закона, се среща. В случай, че се извършва разследване, то се наблюдава от прокурор и следва Наказателно-процесуалния кодекс и наръчника на Националната полицейска инспекция за „процесуалните гаранции и правата на непълнолетните“, включително правото на информация и адвокат (което може да бъде предоставено от държавата безплатно). Въпреки че полицията трябва да е специализирана, „няма доказателства, че има полицейски отряди или полицейски служители, специализирани в работа с непълнолетни или млади нарушители“⁵¹. Освен това, въпреки тези процесуални гаранции, някои непълнолетни, особено живеещите в селските райони, съобщават, че не получават „подходяща помощ от адвокат или друг възрастен“⁵². Накрая, съгласно закона за закрила на детето, децата под 14-годишна възраст трябва да бъдат придружени от социален работник или психолог по време на наказателното производство.

Съгласно Закона за закрила на детето⁵³, ако детето е под 14 г., или между 14–16 г., но което не разбира значението и свойството на извършеното, полицията трябва да информира ДЗД, който извършва оценка и предлага мерки за закрила в най-добрия интерес на детето. Комисията за закрила на детето или съда (ако родителите/възпитател не са съгласни с мерките, които ДЗД са предложили, могат да поискат от съда да направи оценка на ситуацията и за разпорежи предприемането на мерки) могат да разпоредят настаняване, настаняване при спешни случаи или специален надзор, който се осъществява от местния ДЗД или социалните служби. Настаняването може да бъде в семейство (кръвно или приемно) или в дом за настаняване. Специализираният надзор може да включва задължително посещаване на консултация или терапия, лечение при злоупотреба с вещества, принудително посещаване на училище или посещение в „дневен център“ и ограничаване посещаването на определени места или срещи с определени хора. Родителите или роднини, при които детето е настанено, са задължени да участват в консултациите. В жилищните или „дневни“ центрове или в приемни ситуации, обаче, няма насоки, както и стандарт, който да описва техниките и подходите за работа с непълнолетните.

След първоначалното разследване, съгласно Наказателно-процесуалния кодекс, делата с деца извършители, се изпращат на прокурор. Закон № 304/2004 регламентира действащата съдебна система, включително организацията на различните съдилища (райони, окръжни, апелативни и Върховен съд и касационна инстанция) и съответните прокуратури. Понастоящем има само двама прокурори, специализирани в областта на правосъдието в областта на ненавършилите пълнолетие лица, които работят в Прокуратурата за малолетни и семейства - всички останали прокурори работят с деца и възрастни и нямат специално обучение за работа с непълнолетни.

⁵³ Закон 0 272/2004 относно закрила на детето, Румъния

⁵⁴ Решение на Правителството 92/2000 относно setting up the social reintegration and supervision services, Romania

На този етап прокурорът може да спре разследването в случай на тежко заболяване, да отхвърли делото поради липса на доказателства, да се откаже от наказателното преследване, ако не е в обществен интерес или е престъпление, наказуемо с глоба или по-малко от 7 години лишаване от свобода, да повдигне обвинение и да изпрати делото на съда. Отхвърлянето и отказването от наказателно преследване се считат за отклоняване. Въпреки това, при спиране на делото може да възникне задължение за предприемане на определени мерки като общественополезен труд, посещаване на консултация или възстановяване на вредите, които жертвата е понесла, при успешното приключване на които, делото се счита за приключено и не се вписва в досието на детето.

Ако делото отиде в съда, то се разпределя на произволно избран съдия, който разглежда дела и за възрастни и за деца; трима специализирани съдии разглеждат по-сериозните и второинстанционните дела в Детския и семеен съд в Брашов. Съдът може да наложи или възпитателни мерки (въвеждане на полицейски час през уикенда, помощ през деня, надзор или „гражданско обучение“) или поправителни мерки, във възпитателен център или център за задържане.

Изпълнението на възпитателните мерки се наблюдава от пробационните служби, създадени с Решение на Правителството № 92/2000⁵⁴. Пробационните служители нямат специализация за работа с деца, а през 2016 г. повече от 4000 деца са под наблюдение от пробационните служби. В допълнение, съгласно Наказателния кодекс, може да поиска от пробационните служби да представят оценка относно детето и деянието, както и препоръки относно наказанието, което трябва да се наложи. Съдиите могат да налагат допълнителни задължения с възпитателни мерки, включително заповеди за въздържане от посещаване на определени места или

контакти с лица (включително жертвата), посещаване на курсове или професионално обучение, подлагане на специално лечение или да се отчитат на пробационен служител на определени интервали от време.

В Румъния има два възпитателни центъра за задържане, където непълнолетните може да бъдат настанени за период от 1 до 3 години. Тези центрове предлагат „възпитателни и обучителни програми, както и ... програми за социална реинтеграция“. Има два центъра за задържане, които се съсредоточават върху „образователни и професионални дейности“. Те се различават от възпитателните центрове, по това, че децата прекарват тук между 2 и 5 години, имат по-високо ниво на сигурност и по-малко свобода.

Децата в институциите за лишаване от свобода имат по-големи привилегии в сравнение с възрастните затворници по отношение на контактите с външния свят, правото и задължението за посещаване на училище, професионалните тренировки или работа, както и възможността да напуснат институцията за пътувания, 24-часов отпуск и училищни ваканции. Освен това, „ако младежът покаже напредък с оглед на социалната реинтеграция“, може да се препоръча на съда да наложи мярката „всекидневна грижа“, която да замени лишаването от свобода. Освен това, наказанието за непълнолетни не се вписват в досиетата на децата и извършеното от тях не се взема предвид при евентуално ново извършване на престъпление.

СЪСТОЯНИЕ НА ИНСТИТУТА НА „ОТКЛОНЯВАНЕ“ В РУМЪНИЯ

“В Румъния отклоняването е правилото при работа с непълнолетни в конфликт със закона...”⁵⁵ В Закона за закрила на детето⁵⁶ се посочва, че когато дете на възраст под 14 години, е обвинено в престъпление и се явява в полицията, тя информира КЗД, която извършва оценка, въз основа на която предлага индивидуализи-

⁵⁵ Durnescu и др. 2017 г., стр.56.

⁵⁶ Закон № .272/2004 за защита и насърчване правата на децата, Румъния

ран план за възпитателни мерки. Ако родителите/законните настойници не са съгласни с решението на КЗД, тогава съдът взема решение за мерките. КЗД или социалните служби трябва да контролират изпълнението на тези мерки. След като мерките бъдат изпълнени, делото приключва и не се включва в регистрите за съдимост на детето. През 2016 г. на най-малко 500 деца са налагани такива мерки.

Случаите на младежи на възраст над 14 години, които са наказателно отговорни, се разглеждат от прокурор, който съгласно Наказателно-процесуалния кодекс може да спре разследването (в случай на тежко заболяване), да отхвърли случая поради липса на доказателства, да се откаже от обвинението или да продължи обвинението и да изпрати делото на съда. Прокурорът може да се откаже от наказателното преследване, ако наказанието за престъплението е глоба или предвижда наказание до седем години лишаване от свобода. Прокурорът може да наложи на жертвата мерки или задължения като общественополезна работа, посещаване на консултация, извинение или поправка на щети. За разлика от наложените от съда мерки, тези задължения се контролират от прокурор и полицията. След като бъдат изпълнени, делото се счита за приключено и престъплението и мерките не се вписват в регистрите за съдимост на детето. През 2016 г. 3590 от общо 7473 деца са били отклонени от прокуратурата.

УСЛОВИЯ И ФАКТОРИ, КОИТО ДОПРИНАСЯТ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ОТКЛОНЯВАНЕТО

Румънското законодателство, главно Законът за закрила на детето и Наказателно-процесуалният кодекс, благоприятстват отклоняването. Чрез тях са създадени местни структури и органи за контрол, които обслужват целта на отклоняването, особено звената за закрила на детето.

Решение на Правителството №. 604/2016 установява, че служителите на прокуратурата и полицията трябва да извършват контрол при освобождаване от задължения или мерки, но тъй като полицията има наказателна роля в системата на правосъдието за малолетни и непълнолетни, дадената им задачата да възстановяват „никога няма да изпрати правилното послание“⁵⁷. Това правомощие на прокурорите (за които също няма специализирано обучение) може да доведе до по-малко отклоняване. Всъщност са необходими по-ефективно обучение и процедури, насочени конкретно към услугите за непълнолетни и включването на техните семейства, както и рационализирани стандарти, за да се гарантира, че отклоняването продължава да бъде правило, а не изключение. И накрая, както и в други страни, „моралната паника“ или негативните обществени възприятия при престъпленията, извършени от непълнолетни оказват влияние върху използването на отклоняването в Румъния.

Като цяло, румънската система изглежда добър пример за утвърждаване на най-добрия интерес на детето и съдът за непълнолетни и семейството в Брашов е чудесен пример за специализиран съд с процедури, подходящи за деца. Департаментите за закрила на детето също се занимават адекватно с деца в конфликт със закона, но биха се възползвали от специализирани процедури и обучение. Центърът за образование Buzias е добър пример за институция, работеща с непълнолетни в ареста.

JUSTICE CHILDHUB

Terre des hommes Foundation 'Lausanne' in Hungary constitutes a foreign financed organisation under section 1(1) of Act LXXVI of 2017.
ISBN 978-615-00-2295-6

May, 2018
Hungary

⁵⁷ Durnescu и др. 2017 г., стр.57.

JUSTICE CHILDHUB

ISBN 978-615-00-2295-6

May, 2018
Hungary